

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Domovy mládeže minulosti a současnosti, vývoj výchovných
přístupů v domovech mládeže

Vedoucí práce: Mgr. Richard Macků, DiS.

Autor práce: Martin Jahoda
Studijní obor: Pedagogika volného času
Forma studia: Kombinované studium
Ročník: III.

2015

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Martin Jahoda

Poděkování:

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Richardovi Macků, DiS. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah:

Úvod.....	6
1 Předchůdci domovů mládeže	7
1.1 Středověké univerzity	7
1.2 Klášterní penzionáty	7
2 Domovy mládeže v 19. století.....	9
2.1 Útulky pro školní mládež	9
3 Domovy mládeže po první světové válce.....	11
3.1 Baťovy školy práce	11
3.2 Masarykův studentský domov v Brně	12
3.3 První internát v Praze.....	13
4 Domovy mládeže za druhé světové války.....	14
5 Domovy mládeže po druhé světové válce.....	16
5.1 Poválečné domovy mládeže	16
5.2 Personál domova mladých.....	17
5.2.1 Ředitel domova mladých	17
5.2.2 Vychovatel	17
5.2.3 Hospodářský správce	18
5.2.4 Kuchařky	19
5.3 Rada chovanců domova	19
6 Domovy mládeže po komunistickém převratu 1948	20
6.1 Ideová výchova v domovech mládeže	21
7 Domovy mládeže v šedesátých letech	22
7.1 Personál domova mládeže	23
7.1.1 Ředitel domova.....	23
7.1.2 Vedoucí vychovatel.....	24
7.1.3 Vychovatel.....	24
7.1.4 Pomocný vychovatel	25
7.2 Organizace ČSM na domově mládeže.....	26
7.3 Režim dne	26
8 Domovy mládeže v sedmdesátých letech.....	27
8.1 Výchovná činnost v domovech mládeže	28
8.1.1 Mravní výchova.....	29

8.1.2	Světónázorová a ideově politická výchova.....	29
8.1.3	Rozumová výchova	30
8.1.4	Tělesná výchova	30
8.1.5	Branná výchova	30
8.1.6	Pracovní a polytechnická výchova	30
8.1.7	Kulturní a estetická výchova	31
8.2	Metody, formy a prostředky výchovného působení na žáky	31
8.2.1	Pohovory	31
8.2.2	Besedy se žáky.....	32
8.2.3	Další metody a formy výchovného působení	32
8.2.4	Zájmová činnost v domova.....	33
8.3	Zásady pro zpracování domácího řádu	33
8.4	Stav domovů.....	34
8.4.1	Důvodová zpráva.....	34
8.4.2	Zpráva o úrovni výchovně vzdělávací práce a jejího řízení ve vybraných domovech mládeže	35
8.4.3	Materiál pro poradou ministra školství s náměstký.....	36
9	Domovy mládeže v osmdesátých letech.....	37
9.1	Společensky prospěšná práce	37
9.2	Ideově politické vzdělávání pracovníků domova.....	38
10	Domovy mládeže od devadesátých let do současnosti.....	39
11	Shrnutí.....	42
	Závěr	45
	Seznam použitých zdrojů	47
	Internetové zdroje	48
	Seznam příloh	50
	Přílohy.....	51
	Abstrakt	65
	Abstract.....	66

Úvod

Domov poskytuje žákům středních škol a studentům vyšších odborných škol ubytování, výchovně vzdělávací činnost navazující na výchovně vzdělávací činnost středních škol a vyšších odborných škol a zajišťuje těmto žákům a studentům školní stravování.¹ Žáci jsou na domovech mládeže ubytováni převážně kvůli špatné dopravní obslužnosti nebo vzdálenosti školy, kterou navštěvují, od místa svého bydliště. V domovech mládeže jsou žáci rozděleni do oddělení většinou podle věku či ročníku studia. Starají se o ně vychovatelé, kteří dohlížejí na to, aby měli všichni jednak stejnou možnost přípravy na studium, jednak využití volného času.

V práci se zaměříme na vznik domovů mládeže a jejich vývoj ve sledu historických událostí. Pokusíme se přiblížit význam těchto institucí pro společnost, popsat, jak domovy v jednotlivých letech fungovaly, jaký personál chod domovů obstarával, jak to všechno ovlivňoval režim, který v konkrétní době vládnul. Jedná se tedy o pohled na celkovou proměnu domovů mládeže až do současnosti.

V první kapitole se zaměříme na předchůdce domovů mládeže, ve druhé kapitole na domovy v 19. století a na důvody jejich vzniku. Třetí kapitola mapuje domovy po I. světové válce a čtvrtá kapitola domovy během II. světové války. V páté kapitole popíšeme krátké poválečné období domovů před nástupem komunistického režimu. Šestá, sedmá, osmá a devátá kapitola čtenáři přiblíží domovy mládeže v období komunismu, tedy v letech 1948 – 1989. Desátá kapitola je o domovech mládeže od roku 1989 do současnosti.

V práci jsou použity zdroje jak z odborné literatury – Čornejová, I. (*Tovaryšstvo Ježíšovo – Jesuité v Čechách*), Foltýn, D., Sommer, P., Vlček, P. (*Encyklopedie českých klášterů*), Otto, J., (*Ottův slovník naučný*), tak i dobový tisk – Lidové noviny, Národní politika, Zteč a internetové články – Hajný, P., Baťovy školy práce a Beer, L., Dílo domovin mládeže. Nedílnou součástí použitých zdrojů byly i legislativní dokumenty – zákony, vyhlášky, směrnice a metodické návody, které se vztahují k problematice domovů mládeže a výchovy v nich.

¹ Vyhláška č. 108/2005 Sb., o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních, §2.

1 Předchůdci domovů mládeže

1.1 Středověké univerzity

Původ domovů mládeže musíme hledat v daleké historii, až někde u středověkých univerzit. Ty byly zakládány již v jedenáctém století a žáci je mohli začít navštěvovat již ve čtrnácti letech. Museli prokázat znalosti potřebné pro přijetí, jakými bylo čtení, počítání a znalosti latinské gramatiky. Bydleli v internátech zřízených kláštery, které se nazývaly kollegia. Tam byli ubytováni společně s mistry a učiteli. Mistři byli mladí učitelé, kteří dva roky po složení bakalářské zkoušky složili zkoušku mistrovskou, která jim dovoľovala na fakultě přednášet samostatně. Kollegia patřila univerzitě, ale počtem míst nezvládala pokrýt poptávku po ubytování. Mistři tedy zakládali soukromé ústavy, tzv. bursy. Z důvodu nedostatku místa se v kollegiích a bursách nejen bydlelo, ale i studovalo. Samostatné budovy sloužící pouze pro výuku byly zřizovány až od 14. století.²

1.2 Klášterní penzionáty

Dalším předchůdcem dnešních domovů mládeže byly klášterní penzionáty. Na celém světě existovalo mnoho církevních řádů, které se mimo jiné zaměřovaly na výchovu a vzdělávání chlapců a později i děvčat. Z mužských řádů se vzdělání a výchově mladých chlapců věnovali například jezuité, kteří přišli do Čech ještě za života svého zakladatele Ignáce z Loyoly v roce 1555. Kromě kolejí zakládali také semináře a konvikty, které měly poskytovat žákům ubytování a materiální zabezpečení. Svým posláním připomínaly koleje středověkých univerzit. Již v roce 1559 vznikl v Praze v areálu Klementina první jezuitský seminář pro chudé žáky, seminář sv. Václava. Dále vznikl v Praze konvikt sv. Bartoloměje, který byl na rozdíl od semináře sv. Václava určen žákům ze zámožnějších rodin. Poté byly další podobné ústavy zřizovány po celých Čechách.³ Dohled nad konvikty a semináři zajišťovali tzv. regenti. Byli to většinou starší profesori z fakult. Na fakultách totiž profesori nepůsobili celý život, ale na jeho sklonku zastávali funkci, která nebyla intelektuálně tak náročná jako učení.⁴

² Srov. OTTO, J., *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*, 26.sv., s. 189.

³ Srov. ČORNEJOVÁ, I. *Tovaryšstvo Ježíšovo - Jeziuté v Čechách*, s. 27.

⁴ Srov. Tamtéž, s. 26.

Z ženských řádů to byly například sestry Voršilky. Ty přišly do Čech v roce 1655 a věnovaly se výchově a vzdělávání dívek. Zpočátku spíše dívek z urozených a zámožných rodin, později i děvčat z chudších poměrů. Voršilky zřizovaly školy, lycea, gymnázia a jiná výchovná zařízení. Žákyně těchto škol ubytovávaly ve svých penzionátech, které řídily převorky. Tam pobývala děvčata jeden, někdy i více let.⁵

⁵ Srov. FOLTÝN, D., SOMMER, P., VLČEK, P. *Encyklopedie českých klášterů*, s. 166–167.

2 Domovy mládeže v 19. století

2.1 Útulky pro školní mládež

Středověké univerzity a penzionáty zřizované a spravované církevními řády můžeme tedy považovat za předchůdce nynějších domovů mládeže. Po vzoru těchto penzionátů byly zřizovány v 19. století tzv. útulky pro školní mládež. Byly to vychovávací ústavy, kde se pečovalo o život učňů, kteří pocházeli z chudých poměrů, a kde měla být zajišťována jejich společenská a mravní výchova. Na to, že tyto instituce ve velkých městech chybí, jako první upozornil rakousko – německý pedagog a filosof, univerzitní profesor z Erlánek, Franz Xaver Schmidt – Schwarzenberg. Ten v roce 1871 zřídil spolek pro národní výchovu, který byl zaměřen na vzdělávání a výchovu mladých chlapců. Výše jmenovanému spolku se následně podařilo založit první útulek pro chlapce. Díky úspěchu tohoto projektu byly později založeny i další útulky, například v roce 1878 v Augšpurce, v roce 1881 v Mnichově, v roce 1883 v Brodě nad Lesy a v Berlíně.⁶ Následně začala budování takových útluků doporučovat i bavorská a pruská ministerstva. Později se útulky rozšířily v Německu a byly zřizovány i v ostatních zemích. Na zřízení útluků v Čechách měl veliké zásluhy Josef Šauer z Augenburgu, který v roce 1885 podal návrh na vybudování útluků pro školní mládež v Praze. Jeho návrh doporučila okresní školní rada radě městské. Díky tomu byl v Praze na Vyšehradě dne 18. 5. 1886 otevřen první útulek pro chlapce a dívky. Následně byly v dalších částech Prahy zřizovány podobné instituce. Útulky byly budovány jak v domech, tak v i budovách škol. Nárůst těchto institucí nám ukáže tabulka č. 1.

Tabulka č. 1. Vývoj útluků pro školní mládež v Praze v letech 1886 – 1906

Školní rok	Počet útluků	Počet dětí
1886 - 87	8	490
1890 - 91	15	1275
1895 - 96	17	1479
1900 - 01	21	2230
1905 - 06	28	2930

7

⁶ Srov. OTTO, J., *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*, 26.sv., s. 264.

⁷ Srov. Tamtéž, s. 264.

Výchova v útulcích se řídila heslem: *Opravit, doplnit výchov dětí, nahradit jim rodinný život, jehož postrádají, uchránit jich před zlými společníky.*⁸

O žáky v útulcích pečovali pedagogičtí dozorcí, těmi byly především ženy vychovatelky. Byly to učitelky z obecné nebo měšťanské školy, které navíc musely vykonat ještě zkoušku z vychovatelství, ze zpěvu a českého jazyka. Dále pak pomocné vychovatelky, hospitantky a dozorcí na ruční práce. V útulcích panovala přísná kázeň, žáci se museli vracet do útulku hned po vyučování. Potom měli chvíli na oddech, po svačině si museli vypracovat domácí úkoly a připravit se na vyučování. V čase, kdy se nemuseli připravovat na výuku, zaměstnávali se prací, která odpovídala jejich schopnostem: dívky háčkovaly, pletly či pracovaly na zahradě. Chlapci vyráběli věci ze dřeva nebo pletli koberce. Po práci hráli hry, zpívali písně, chodili na výlety či vycházky. V létě chodili s dozorem k vodě a v zimě bruslit. *Ve vlastním slova smyslu jest útulna (asyl) zařízení takové, v němž učňové trvale bydlí a stravují se a s nímž jest spojeno také zprostředkování práce. Tyto útulny bývají zařizovány jen zřídka: častější jsou učňovská přístřeší (noclehárny), mající za úkol poskytovat přespolním učňům prozatímní zaopatření, pokud nejsou umístěni u mistra, nebo ubytováni v řádném bytě. Zvláštním zařízením jest učednický patronát, tj. péče, aby nedostatek rodičovské péče byl nahrazen nebo doplněn řádným dozorem na učně a podporováním jich.*⁹ Útulny se dělily podle délky pobytu. Například Učňovská útulna ve Vídni měla dvě oddělení. Internát, kde byli žáci až do vyučení, druhým oddělením bylo Přístřeší pro dočasný učňův pobyt. To bylo obvykle osmidenní až čtyřnedělní. Více byla provozována učňovská přístřeší, tzv. noclehárny, protože jejich zřízení i provoz byl levnější.¹⁰

⁸ Městské útulky v Praze. *Národní politika*, 1901, ročník 19, č. 93, s. 1.

⁹ Srov. OTTO, J., *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*, 26.sv., s. 265.

¹⁰ Srov. Tamtéž, s. 265.

3 Domovy mládeže po první světové válce

Po první světové válce byl požadavek na ubytování venkovských žáků ve velkých městech stále aktuálnější. Díky nedostatku bytů ve městech, ve kterých byly zřizovány střední školy, i díky nedávné válce neměla většina rodičů dostatek peněz na bydlení svých dětí na studiích. Bohužel nebyl k dispozici ani dostatek prostor, ve kterých by bylo možno zřizovat internáty pro tyto žáky. Například v Bratislavě se tedy v roce 1921 zřídil internát provizorně v prostorách bývalé budovy sirotčího spolku Maria – Schulz. Pro žáky bylo toto ubytování nedostatečné, proto následně docházelo k protestním průvodům.¹¹

Koncem roku 1924 je v Táboře Českobratrskou církví evangelickou založen Masarykův studentský a učňovský domov. Ten poskytoval ubytování hlavně nemajetné mládeži.¹²

3.1 Baťovy školy práce

Svémi činy se do dějin internátů zapsal i Tomáš Baťa. K chodu svého podniku potřeboval mladé lidi. Protože Baťa nebyl spokojen s tehdejší vzdělávacím systémem, založil v roce 1924 vlastní podnikovou školu, která nesla název Baťova škola práce. Baťa chtěl ty nejlepší pracovníky, proto jezdili zástupci jeho firmy každý rok do škol a snažili se získat potencionální žáky. Protože přicházeli do Zlína často ze vzdálených oblastí, přebývali tito žáci v internátech. Aby pro ně bylo bydlení co nejpříjemnější, používalo se pro ně tehdy atraktivních znaků skautingu. Ložnicím na internátě se říkalo tábory, vychovatelům, kteří byli voleni ze starších žáků, se říkalo vedoucí. Jinak měly Baťovy internáty i svá přísná pravidla. Ve všední dny byl budíček v půl šesté, následovala rozcvička, ranní hygiena, úklid a snídaně. Od sedmi do sedmnácti hodin pracovali všichni v továrně, během této doby měli dvouhodinovou pauzu na oběd a osobní volno. Následovala večeře, která byla do osmnácti hodin, a po ní byl až do večerky čas na studium. Večerka byla ve dvacet jedna hodin. Sobota byla určena ke studiu, v neděli pak měli žáci volno, ve kterém mohli chodit třeba na vycházky.

Mimo pracovní činnosti v továrně a studia byli žáci v Baťově škole práce a na internátech vychovávaní i ke vztahu ke společnosti, což výrazně ovlivňovalo jejich

¹¹ Srov. O středoškolský internát v Bratislavě, *Lidové noviny*, 1923, roč. 31, č. 286, s. 4.

¹² Srov. Českobratrská evangelická církev tábor, *Historie sboru*, [online].

morální výchovu. Také se učili hospodařit s vydělanými penězi, pokud si chtěli něco koupit, museli mít svolení vychovatele. Ostatní vydělané peníze si museli ukládat na knížku a spořit si. To vše mělo žákům nahrazovat prostřednictvím vychovatelů ve výchově rodiče. Domů totiž jezdili velice málo, protože většina z nich byla z velké dálky.

V roce 1932 již bydlelo v internátech dva tisíce sedm set chlapců, dívek dokonce o sto více. Hlavním cílem tohoto Baťova počínu bylo žáky nejen naučit řemeslu, ale také vychovat z nich slušné lidi.¹³

3.2 Masarykův studentský domov v Brně

Koncem dvacátých a začátkem třicátých let se v Československu začala péče o žáky ubírat novým směrem. S výjimkou Baťovy školy práce byla tato péče v minulosti založena spíše na bázi sociální. Ať útulky pro školní mládež, tak i internáty byly určeny spíše pro nemajetné zájemce. Majetnějším žákům rodiče většinou pronajímali byt s bytnou. Protože v těchto bytech nebyla zajišťována výchovná péče, začal růst zájem o umístění dětí v internátech i mezi bohatšími rodiči.

Jedním z dalších významných domovů byl v tehdejší Československu Masarykův studentský domov v Brně. Ten byl otevřen v září roku 1930 a poskytoval místo na ubytování až sto šedesáti žákům. Kromě internátu s jídelnou a studovny byla v druhé budově, spojené s internátem koridorem, i čítárna, velká jídelna středoškolské mensy, klubovny a sály pro cvičení hry na klavír nebo na housle. Také zde sídlilo několik institucí, jako klinika, poradna pro volbu povolání nebo informační kancelář. Žáci byli ubytováni a rozděleni ve skupinách podle příbuznosti škol a oborů. Ve volném čase měli možnost výběru mimoškolních aktivit, např. sportovních činností, her, kroužků kulturních (fotografický, šachový) a zábavných (tanec, zpěv), různých exkurzí atd. Pedagogický dozor zajišťovali na internátě zpočátku studenti vysokých škol. Ministerstvo školství udělovalo nemajetným žákům s dobrým prospěchem stipendia slevou $\frac{1}{4}$ až $\frac{3}{4}$ poplatku za měsíční ubytování a stravu. Tento poplatek v roce 1935 činil 396,- Kč.¹⁴

¹³ Srov. HAJNÝ, P., *Baťovy školy práce*, [online].

¹⁴ Srov. COUFAL, J., Masarykův studentský domov v Brně. *Lidové noviny*, 1934, roč. 42, č. 299, s. 5.

3.3 První internát v Praze

První internát v Praze byl založen spolkem státních úředníků, který na jeho stavbu několik let sbíral finance. Vybudování tohoto internátu stálo šest miliónu korun. Internát byl schopen pojmout sto padesát žáků středních škol. Byl určen jak pro chlapce, tak i pro děvčata. Dozor na internátě zajišťovali pedagogičtí pracovníci. Ti dbali na to, aby byli žáci řádně vychováváni a připraveni do budoucího života. Stejně jako v Masarykově domově mládeže měli ubytovaní žáci za úkol řádně se připravovat na vyučování. Volný čas mohli trávit sportem, zábavou, pracovními činnostmi nebo hrami. Zjistilo se, že společná výchova žáků v kolektivu působí dobře na vývoj charakterových vlastností jedince. Mezi ubytovanými se díky stejnému požadavku na dodržování domovního řádu stíraly i sociální rozdíly. Naopak chudí a nadanější žáci byli schopni lépe se prosadit v kolektivu, a to i díky spolupráci při přípravě na studium. Ta ve větším kolektivu, navíc pod pedagogickým dozorem, probíhala lépe, než tomu bývalo v bytech či podnájmech. O tom svědčí i statistika prospěchu žáků ubytovaných na internátě. Z celkového počtu sto padesát žáků propadl v roce 1934 pouze jeden.¹⁵

¹⁵ Srov. První studentský internát v Praze. *Lidové noviny*, 1935, roč. 43, č. 511, s. 10.

4 Domovy mládeže za druhé světové války

Během druhé světové války se vlivem měnící se politické situace mění i situace ve školství. Regulací všech typů škol a jejich přímou kontrolou chtěly orgány německé správy Protektorátu vychovávat českou mládež v duchu nacistické ideologie k loajálnímu přístupu k Velkoněmecké říši. Pro lepší kontrolu výchovy mládeže mimo vyučování bylo zřízeno dne 28. 5. 1942 Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, které bylo inspirováno nacistickou mládežnickou organizací Hitlerjugend. Následně 30. 5. 1942 vydal předseda Kuratoria Emanuel Moravec nařízení, kterým stanovil zásady a rozsah povinné služby mládeže. Účast v Kuratoriu byla povinná pro chlapce i děvčata ve věku od deseti do osmnácti let, kromě jedinců se zdravotními problémy, židů a židovských míšenců, osob v úředním zajištění a jedinců vzbuzujících veřejné pohoršení. Všechny spolky pracující s mládeží musely vstoupit pod hlavičku Kuratoria. Kuratorium obstarávalo i výcvik všech spolkových činovníků, kteří prováděli povinnou službu mládeže, nebo do spolků dosazovalo své prověřené a vycvičené činovníky. Spolky, které nevstoupily pod záštitu Kuratoria nebo nezískaly pověření k provádění povinné služby mládeže, byly rozpuštěny. Mládež v nich sdružovaná musela z takového spolku vystoupit a vstoupit do spolku sdružovaného Kuratoriem. Pokud se mladí lidé vyhýbali povinné službě mládeže a nevstoupili do některého ze schválených spolků, mohli být potrestáni pokutou do výše 5000 korun a vězením do výše čtrnácti dnů.¹⁶ Kuratorium se mimo jiné staralo i o povinnou službu mládeže mimo rodičovský dům a mimo vyučovací školní čas. Mělo také na starost ústavu a zařízení určené výchově mládeže – učňovské domovy, internáty škol, ústavů a podniků, žákovské domovy, ubytovny pro mladistvé pracovní síly v podnicích, učňovské a žákovské noclehárny.¹⁷

V tak zvaných domovinách pro mládež byli ubytováni žáci, kteří kvůli školní docházce a výcviku museli pobývat mimo svůj domov. Pro ně bylo vybudováno plně vyhovující bydlení buď ve stávajících internátech, nebo v nových prostorách. Zde jim bylo poskytováno i stravování a výchovná péče. Dohled nad organizací a výchovou domovin mládeže měla zajišťovat organizace Dílo domovin mládeže. Ta v domovinách řídila výchovu mládeže, aby z chlapců a děvčat byli vychováváni uvědomělí příslušníci českého národa loajální k Velkoněmecké říši, aby byli znalí svých povinností a jednali

¹⁶ Srov. Sbírnka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava 188, § 5, 6 a 189 § 1, 3, 4, 9.

¹⁷ Srov. BEER, L., *Dílo domovin mládeže*, [online].

mravně a čestně. Výchovnou péči v domovinách zajišťovali osvědčení vedoucí a vychovatelé, kteří absolvovali přeškolení Kuratoria.¹⁸ Přeškolení probíhalo v tříměsíční škole pro vychovatele a vychovatelky domovů, která se skládala z teoretické a praktické části. K hlavním tématům teoretické části patřila nauka o výchově v domově, právo mládeže, zdravotnictví, psychologie, pedagogika, etika povolání, výchova k povolání, politické školení a nauka o výchově v domově. V praktické části měli budoucí vychovatelé možnost vidět žáky ve škole i na praxi. Taktéž měli možnost podívat se do domovin mládeže, které byly prověřené a fungovaly. Po vykonání závěrečné zkoušky se tito příznivci režimu stali vychovateli.

Mladí lidé ubytovaní v domovech byli prakticky stále pod dozorem vychovatelů. Život na domovinách mládeže se řídil přísným řádem, disciplínu upevňovaly společné nástupy (nástup k pozdravu vlajkám aj.). Tak jako v ostatních organizacích, které fungovaly pod hlavičkou Kuratoria, se dbalo hodně na fyzickou připravenost mládeže. Tomu byly uzpůsobeny i výchovné programy domovin, ve kterých převažovala tělovýchova a sport. Je otázkou, zda nacisté plánovali případné využití mládeže pro potřeby v armádě. Fyzická připravenost mládeže bývala prezentována na monstrózních akcích Kuratoria, které byly pečlivě nacvičovány.

Vedení Kuratoria počítalo, že výstavba nových domovin mládeže bude v průběhu roku 1944 pokračovat. Ale vzhledem k vývoji války se již nic takového neuskutečnilo.¹⁹

¹⁸ Srov. REKTOR, M., Výklad k nařízení o zřízení Díla domovů mládeže. *Zteč*, 8. 4. 1944, s. 2.

¹⁹ Srov. BEER, L., *Dílo domovin mládeže*, [online].

5 Domovy mládeže po druhé světové válce

5.1 Poválečné domovy mládeže

Poválečná obnova českého školství po druhé světové válce se samozřejmě týkala i domovů mládeže, nazývaných též domovy mladých. Pro tyto účely se podle směrnic pro stavební a zařizovací program měly stavět nové budovy či přestavovat starší budovy zakoupené nebo pronajaté od fondu národní obnovy. V nich měly být zřizovány pokoje ložnicového typu pro čtyři až pět žáků. Každý z nich měl mít v pokoji svou vlastní postel, pracovní stůl, židli a odkládací skříň. V domově pak měla být prádelna a sušárna, šatna se skříněmi, komora na čištění a sušení, umývárna a koupelna, záchody, izolace, vyšetřovna, klubovny a čajová kuchyňka s lednicí. Součástí některých domovů mladých bývala i kuchyně s jídelnou. Podle místa zřízení domova se odvíjela i jeho kapacita. V menších městech bez průmyslu s většinou menších živnostníků se zřizovaly malé domovy mladých o kapacitě patnáct až dvacet ubytovaných. Ve větších městech s průmyslem se zřizovaly střední a velké domovy mladých. Střední měly kapacitu čtyřicet až osmdesát ubytovaných a velké osmdesát až sto dvacet ubytovaných. Nejčastěji zřizovanými byly domovy střední velikosti. V domovech byli umístěni společně jak žáci středních škol, tak i učni.²⁰

Domovy mladých poskytovaly žákům, kteří bydlili ve větších vzdálenostech od školy, nejen ubytování a stravování, ale také výchovu. Ta byla záměrná a měla nahrazovat mládeži výchovu rodinnou. „*Domovy mladých poskytnou přijaté mládeži nejen ubytování, stravování a péči o prádlo a oděv, nýbrž i odbornou péči výchovnou, nahrazující rodinné prostředí, jak je charakterizuje moudrá rozvaha otcova i starostlivá péče matčina.*“²¹ Protože mládež bydlila v domovech převážně v období dospívání, byl na to v její výchově brán zřetel. Vychovatelé museli být připraveni řešit psychologické problémy dospívající mládeže. Výchova měla vést jak k duševnímu, tak i rozumovému a fyzickému rozvoji jedince. Byla směřována k vytvoření odpovědného přístupu ke vzdělání, k upevňování charakteru jedince a k občanské a politické zodpovědnosti za své činy. Jedním z cílů společného ubytování žáků a učňů bylo odstranění předsudků mezi sebou a zvýšení zájmu o další sebevzdělávání u žáků či rozvoj umu u mládeže manuálně pracujících. V domovech byla výchova jednotná pro všechny žáky, jak pro

²⁰ Směrnice pro stavební a zařizovací program Domovů mladých, příloha k A – 28.587/47 – IV/5, s. 1 a 2.

²¹ Organizační a domácí řád, příloha k A – 28.587/47 – IV/5, s. 1.

chlapce, tak pro děvčata. Výchovné působení bylo posilováno schůzkami jednotlivých oddělení, zájmovými kroužky a debatními a zábavními večírky. Chování žáků bylo sledováno jak v domovech mladých, tak v jejich pracovním prostředí. Na to si vedla správa domova mladých u jednotlivých žáků zvláštní záznamy. O výchovu a zabezpečení chovanců se staral personál domova mladých.²²

5.2 Personál domova mladých

5.2.1 Ředitel domova mladých

Domov mladých řídil ředitel domova. Tím musel být člověk s pedagogickým vzděláním, který měl na starosti pedagogické i nepedagogické zaměstnance domova a staral se i o rozvíjení jejich odborného vzdělávání. Dále měl na starosti dohled nad spoluprací jednotlivých složek domova (hospodářského správce, kuchyně a vychovatelů). Dohlížel také na to, aby vychovatelé plnili výchovné směrnice, sledoval a hodnotil jejich činnost a její výsledky. Organizoval a řídil porady pracovníků domova, kontroloval a podepisoval veškeré doklady a spisy, které se týkaly provozu domova. Ředitel domova organizoval přijímání nových chovanců do domova a jejich rozdělování do jednotlivých oddělení. Dále dohlížel na práci učňů v jejich pracovním prostředí tím, že pravidelně navštěvoval podniky, ve kterých pracovali. Spolupracoval s rodiči žáků a pravidelně jim podával zprávy o tom, jak se v domově chovají a jaké jsou jejich studijní výsledky. Ředitel musel v domově bydlet, aby byl nablízku i mimo úřední dobu nebo v případě mimořádných událostí a mohl vše co nejrychleji řešit.²³

5.2.2 Vychovatel

Vychovatelé pracující v domově byli při výkonu svého povolání podřízeni přímo řediteli. Vychovatelem byl ustanoven buď schopný učitel, nebo zvlášť k tomuto úkolu vyškolená osoba, která měla odborné vzdělání s pedagogickou kvalifikací. Jeden vychovatel, který byl zaměstnancem domova, mohl mít na starosti maximálně osmdesát žáků. Vychovatelé byli pak správou domova určeno několik schopných a spolehlivých žáků, kteří mu byli k dispozici jako pomocní vychovatelé. Ti samosprávně řídili

²² Srov. Organizační a domácí řád, příloha k A – 28.587/47 – IV/5, s. 1.

²³ Srov. Tamtéž, s. 3 – 6.

výchovnou jednotku, která měla dvacet žáků. Vychovatel společně s ředitelem projednával události týkající se výchovy, prospěch a potřeby jednotlivých chovanců. Na schůzkách vychovatelského sboru pak mohl navrhnout opatření vedoucí ke zlepšení výchovné péče, odstranění problémů ve výchově, zlepšení prospěchu žáků atd. Tato opatření schvaloval vychovatelský sbor. Vychovatel musel dbát na dodržování domácího řádu, kontroloval společné prostory domova, všímal si svých žáků, jejich chování, koníčků, zálib a zdravotního stavu. Dohlížel i na to, aby byli vždy řádně umyti a slušně a čistě oblečeni. Vychovatel měl jít vždy příkladem, jeho chování mělo být mravné a společensky vhodné. K žákům měl být vlídný, ale důsledný. Vychovatel měl každé ráno kontrolovat budíček ubytovaných, po něm vedl ranní tělocvičnou čtvrt hodinku. Po cvičení následovalo hlášení žakovské samosprávy (zdravotní stav a výchovná opatření). Dále měl dohlížet na dodržování správného stolování u snídaně, obědu i večeře. Mezi jeho povinnosti patřila také kontrola úklidu na pokojích ubytovaných a každodenní porada vychovatelského sboru. Dohlížel i na odpolední školní přípravu chovanců a po společné večeři s chovanci plánoval, organizoval a zajišťoval večerní aktivity ubytovaných žáků, jakými byly zájmové kroužky, debatní večírky, politická výchova, sebevýchova, společenská výchova, promítání filmů atd. Po večerce dohlížel na dodržování nočního klidu. Vychovatel musel být také nápomocen administrativní agendě ředitele domova mladých.²⁴

5.2.3 Hospodářský správce

Sestavoval návrh rozpočtu a projednával s ředitelem požadavky domova mladých. Měl na starosti i hospodářskou, účetní a pokladní agendu. Dále agendu spojenou s evidencí pohledávek a dluhů, jejich vymáhání, placení pohledávek a dluhů vzniklých z provozu domova. Agendu spojenou s pojištěním domova, platy zaměstnanců, daňové srážky a veškeré poplatky související s provozem domova. Měl na starosti dozor a evidenci movitého i nemovitého majetku domova včetně majetku k domovu přičleněného (zahrada, pole). Zasedal jako člen stravovací komise, zde se staral hlavně o zásobování kuchyně.²⁵

²⁴ Srov. Organizační a domácí řád, příloha k A – 28.587/47 – IV/5, s. 8 – 10.

²⁵ Srov. Tamtéž, s. 6 – 8.

5.2.4 Kuchařky

Žákům, kteří bydleli v domově, připravovaly kuchařky celodenní stravu. Kuchyně s jídelnou byla buď součástí domova, nebo sídlila v oddělených budovách. Kuchařky připravovaly jídelníček a předkládaly jej stravovací komisi, která se skládala ze zástupců kuchyně, hospodářského správce a ředitele domova.²⁶

5.3 Rada chovanců domova

Rada chovanců domova měla zajišťovat participaci ubytovaných žáků. Byla jimi přímo volena, každý pokoj navrhoval na kandidátní listinu rady dva zástupce ze svého oddělení. Tajnou volbou z nich pak byli voleni členové rady. Rada se aktivně podílela na činnostech domova, hájila zájmy žáků, organizovala různé soutěže, rozdělovala pracovní povinnosti, dbala na plnění povinností žáků, na jejich vhodné chování a dodržování řádu domova. Na své schůze zvala rada ředitele domova nebo jím určeného vychovatele, který měl na schůzi poradní hlas.²⁷

²⁶ Srov. Organizační a domácí řád, příloha k A – 28.587/47 – IV/5, s. 10.

²⁷ Srov. Tamtéž, s. 16, 17.

6 Domovy mládeže po komunistickém převratu 1948

Domovy mládeže byly definovány jako zařízení výchovná a sociální.²⁸ Jedna z priorit vlády ČSSR byla ubytovat v nich v následujících letech o 50.000 žáků více.²⁹ Domovy mládeže a ostatní zařízení mimoškolní výchovy zřizoval i rušil stát, respektive Ministerstvo školství, věd a umění. Pokud se ale zřizoval domov mládeže při škole lesnické, kterou řídilo Ministerstvo lesů a dřevařského průmyslu, nebo při škole zemědělské, kterou řídilo Ministerstvo zemědělství, měla pravomoc zřizovat a rušit je tato ministerstva. Všechna tato zařízení zřizovala výše uvedená ministerstva podle státního plánu rozvoje národního hospodářství. I když ministerstva domovy zřizovala a rušila, o jejich správu, provoz a údržbu se staral krajský národní výbor (dále jen "KNV") a náklady se hradily ze státního rozpočtu.³⁰ Vybavení domovů mládeže bylo podobné jako před převratem, žáci měli na pokoji postele (převážně kovové), společné skříně a noční stolky. Podobný byl i řád domovů mládeže.³¹ Materiální zabezpečení, ubytovací podmínky a pravidla (řád) domova zůstala podobná jako v minulosti. Hlavním rozdílem mezi domovy mládeže před a po roce 1948 byl styl a metody výchovy, a to především proto, že v roce 1948 převzala kontrolu nad republikou Komunistická strana Československa (dále jen "KSČ") a začala budovat novou republiku založenou na ideálech marxismu a leninismu. Jak vzpomíná paní Zábranská, v domově mládeže v Prachaticích byla zřízena tzv. kulturní úderka. V ní se sdružovali žáci, kteří nacvičovali a následně prezentovali na veřejnosti politicky angažované básně a budovatelské písně. Aby i mládež přispěla k rozvoji a rozkvětu socialistické vlasti, museli se žáci účastnit měsíční povinné prázdninové brigády v zemědělství či lesnictví.³² Žáci se přijímali do škol nejen podle studijních předpokladů, ale i podle třídního původu, politické angažovanosti a uvědomělosti, a to jak jejich, tak rodičů. Pokud měl žák špatný kádrový profil, nemusel dostat doporučení na výběrovou školu.

²⁸ Srov. 95/1948, Zákon o základní úpravě jednotného školství, část pátá §67.

²⁹ Srov. Zákon 241/1948 Sb., část třetí, oddíl I.

³⁰ Srov. 333/1952 Ú.l. vyhláška Ministerstva školství, věd a umění o zařízeních mimoškolní výchovy §3, 4.

³¹ Na domově mládeže střední pedagogické školy v Prachaticích, kde bydlila v letech 1949 – 1951 Marie Zábranská, tehdy zákyně pedagogické školy, byl v té době budíček v šest hodin třicet minut. Po budíčku následovala společná rozvíčka, po které žáci odešli na snídani. Po snídani pak odcházeli do školy. V domově mládeže museli být každý den nejpozději v osmáct hodin. Vycházky měli jedenkrát týdně do 22 hodin. Domů mohli jezdit jednou měsíčně, a to v sobotu, zpět jezdili v neděli večer. Ložní prádlo, peřiny a polštáře si musel každý žák vozit na domov mládeže vlastní. Na jednom pokoji bydlilo současně pět žáků. Celkem o osmdesát žáků ubytovaných v domově, se staraly čtyři vychovatelky.

³² Srov. Vzpomínky Marie Zábranské, 14. 9. 2014.

Potom mohl jít například do učení, nebo se nemusel na školu vůbec dostat. Šel v tom lepším případě rovnou pracovat, v horším případě mohl být dokonce uvězněn.

6.1 Ideová výchova v domovech mládeže

Komunistický režim se snažil prohlubovat svou ideovou výchovu ve školách a školských zařízeních. Příkladem toho jsou instrukce Ministerstva školství a kultury z roku 1960 k oslavám čtyřicátého výročí založení KSČ. Ty dokazují, že tehdejší političtí činitelé považovali oslavy za příležitost, jak nejlépe ideově působit na žáky. Povinné oslavy se týkaly všech typů škol, od základních, přes střední, až po vysoké, a nevyhnuly se ani domovům mládeže. Ty měly v rámci oslav, podobně jako dětské domovy, domy pionýru a mládeže a školy, organizovat výstavky o revolučních bojích strany proti buržoazii a fašismu a o výsledcích socialistického budování společnosti pod vedením KSČ. Výstavky měly ukázat, jak se straně za poměrně krátkou dobu v časech poválečných podařilo přetvořit společnost v Československu na společnost spravedlivou pro všechny, společnost socialistickou. Mimo výstavek se ve všech školských zařízeních organizovaly besedy žáků se zasloužilými členy strany, besedy o ideově zabarvených knihách a filmech, ve kterých se objevovalo téma dělnického hnutí a vítězství třídních bojů, které vedla Komunistická strana. Oslavy byly masivně podporovány také pedagogickými časopisy (Učitelství noviny, Rodina a škola), které měly v té době psát články týkající se oslav čtyřicátého výročí založení KSČ, a televizním a rozhlasovým vysíláním. To mělo přinášet hlavně programy se vzpomínkami zasloužilých členů strany, besedy mladých členů strany a relace pro mládež o vynikající práci socialistických podniků a zemědělských družstev.³³ Veliký podíl na úspěchu takovýchto ideových masáží obyvatelstva měla nedávno skončená II. světová válka, jejíž útrapy, bída a strádání měla většina obyvatel republiky ještě v živé paměti. Komunistický režim hodně těžil z toho, že lidé po válečných útrapách toužili vybudovat nový dobře fungující stát, spravedlivou a lepší společnost, ve které by se všichni její obyvatelé měli dobře.

³³ Srov. Instrukce Ministerstva školství a kultury 101. Čj. 52 385/60 – 1/2 ze dne 19. 12. 1960, Věstník MŠK ročník XVI, sešit 37, s. 357, 358.

7 Domovy mládeže v šedesátých letech

Domov mládeže (dále jen „domov“) je výchovné zařízení národního výboru, které zajišťuje výchovu učňů a žáků (dále jen „žáci“), případně i mládeže v pracovním poměru v době mimo vyučování a nerušenou docházku do škol a na pracoviště, ubytování a stravování.³⁴

Domovy byly zřizovány podle plánu schváleného národními výbory v místech, kde bylo potřeba zajistit ubytování minimálně pro čtyřicet žáků. Pokud počet ubytovaných žáků v domově klesl pod čtyřicet, mohl národní výbor domov zrušit. Mohl tak učinit pouze za předpokladu, že ubytovaným žákům zajistil náhradní ubytování. Domovy mládeže se zřizovaly v objektech, které vyhovovaly výchovným, bezpečnostním, zdravotním a stavebním požadavkům. Hygienické podmínky pro ubytování žáků v domově se řídily směrnicemi ministerstva zdravotnictví 1/1954 Sb. *Hygienických předpisů, doplněné výnosem ministerstva zdravotnictví ze dne 10. 4. 1958, č. j. 0481 o hygienické a protiepidemiologické péči při provozování a údržbě hromadných ubytoven a při jejich výstavbě a přestavbě a pokyny okresního hygienika³⁵*. Domov měl poskytovat kromě ubytování i stravování, podmínky ke studiu, pro zájmovou činnost, ale i pro politický a společenský život ubytovaných žáků.³⁶ Žákům se zpravidla poskytovalo ubytování v domovech na dobu školního roku, mimo prázdnin vyhlášených ministerstvem. Pokud žáci konali souvislou výrobní praxi, příslušný národní výbor určil domov, ve kterém byli tito žáci ubytováni. Žák býval v domově ubytován na základě podané přihlášky doplněné o lékařské potvrzení, ve kterém stálo, že netrpí infekční chorobou, že pochází z dezinfekčního prostředí a že není z hlediska zdravotního stavu problém ubytovat ho v domově.³⁷

Při uplatňování výchovného vlivu na žáky měli pracovníci domova spolupracovat se společenskými organizacemi na domově, hlavně se školskou nebo učilištní organizací Československého svazu mládeže (dále jen „ČSM“). Pokud byli v domově ubytováni žáci z několika různých škol, i s radou ČSM domova.

Domov mládeže nahrazoval, případně doplňoval či rozvíjel hlavně výchovnou péči rodiny a školy, ale i závodů a veřejných mimoškolních organizací, které přispívaly

³⁴ Směrnice Ministerstva školství a kultury 99. Část A, čl.1, Věstník Ministerstva školství a kultury, ročník XVIII, Sešit 34, 10. 12. 1962, s. 381.

³⁵ Tamtéž, čl. 4, s. 381, 382.

³⁶ Tamtéž, čl. 3, s. 381.

³⁷ Tamtéž, čl. 8, s. 382, 383.

velikou měrou k výchově mládeže. Vychovatelé výchovně působili v takovém rozsahu a formách, které byly adekvátní věku, potřebám a zájmům žáků. Základním cílem výchovy byl celkový rozvoj člověka, který však musel být shodný s cíli komunistické výchovy společnosti. *Pracovníci domova uplatňují vliv na žáky výchovnými metodami, které jsou v souladu s principy komunistické výchovy.*³⁸ Z mladých lidí se měli stát komunisté s dobrým vztahem ke svojí vlasti, k socialistickému vlastnictví a kolektivnímu soužití, kteří jsou připraveni budovat, ale i bránit socialismus.³⁹

Za ubytování a stravování v domově žák platil měsíčně 345,- Kčs v domovech I. třídy a 325,- Kč v domovech II. třídy. Do skupiny domovů I. třídy patřily ty, které měly ústřední topení, kde tekla teplá voda, kde byly koupelny a sprchy, kam si nemuseli žáci vozit své ložní prádlo. Do skupiny domovů II. třídy všechny ostatní.⁴⁰ Podle vyhlášky MŠK č. 84/65 sb. o učebních oborech a finančním a hmotném zabezpečení učňů měla organizace, pro kterou se učeň učil, hradit veškeré náklady spojené s jeho ubytováním a stravováním. Proto domov mládeže náklady za ubytování a stravování těchto učňů, fakturoval přímo organizaci, která měla s učněm uzavřenou učební smlouvu.⁴¹

7.1 Personál domova mládeže

7.1.1 Ředitel domova

Pokud byli ubytováni v domově žáci jedné školy, vykonával funkci ředitele domova ředitel této školy. Pokud byli ubytováni v domově žáci z více škol, vykonával funkci ředitel té školy, která měla v domově nejvíc ubytovaných žáků. V obou případech při pedagogickém řízení pomáhal řediteli vedoucí vychovatel. Pokud byl v domově, kde byli ubytováni žáci z více škol, počet žáků větší než osmdesát, mohl být v takovém domově ustanoven samostatný ředitel domova. Ředitel měl odpovědnost za výchovu v domově. Měl vypracovávat společně s domovní radou ČSM, školskou organizací ČSM, závodním výborem Revolučního odborového hnutí (dále jen „ROH“) plán výchovné činnosti domova, domovní řád a režim dne. Zároveň měl zodpovědnost za to,

³⁸ Směrnice Ministerstva školství a kultury 99. Část A, čl.1, Věstník Ministerstva školství a kultury, ročník XVIII, Sešit 34, 10. 12. 1962, s. 381.

³⁹ Srov. Tamtéž, Část B, čl. 1. a 5, s. 384, 385.

⁴⁰ Srov. Tamtéž, Část A, čl. 11, s. 384.

⁴¹ Srov. Věstník Ministerstva školství a kultury, ročník XXIII, sešit 3, 31. 1. 1967, s. 22.

že se v domově dodržují a plní. Dále měl na starosti rozdělení vychovatelských úvazků, kontroloval výchovné plány a výchovnou práci vychovatelů, dohlížel na to, aby ji vychovatelé prováděli podle zásad socialistické republiky. Dohlížel i na pedagogický růst vychovatelů a na to, zda a jak byli politicky angažováni. Neméně důležité bylo, aby zajišťoval styk s rodiči, veřejností, školami, podniky a závody. Ve spolupráci se školami či závody, ve kterých žáci studovali či pracovali, zajišťoval i hospitace jejich vychovatelů při výuce a praxi.⁴²

7.1.2 Vedoucí vychovatel

Byl zástupcem ředitele domova, podle jeho pokynů organizoval výchovně vzdělávací činnost ostatních vychovatelů, kterou i kontroloval a za jejíž úroveň odpovídal řediteli domova. Kontrola výchovné a vzdělávací činnosti probíhala formou hospitací na schůzkách jednotlivých oddělení. Vypracovával celoroční plán domova mládeže, projednával s vychovateli týdenní plány, jejichž dodržování následně kontroloval. Současně kontroloval i přípravu vychovatelů na výchovnou činnost. Účastnil se samozřejmě i porad pedagogických pracovníků domova a podílel se na vypracování jídelního lístku. Spolupracoval s domovní radou ČSM.⁴³

7.1.3 Vychovatel

Vychovatel byl podřízen řediteli domova nebo vedoucímu vychovateli. Jeho přímá výchovná činnost byla třicet hodin týdně. Byl zodpovědný za svěřený úsek činnosti domova, mimo toho měl na starosti i výchovu skupiny o velikosti asi čtyřiceti žáků v době mimo vyučování a mimo odbornou praxi. Odpovídal za úroveň své výchovně vzdělávací práce ve svěřené skupině. U svých žáků měl sledovat celkový rozvoj osobnosti, jejich přípravu na vyučování a výsledky jejich studia. Proto spolupracoval s učiteli a mistry odborného výcviku. Dále sledoval dodržování domovního řádu, zásady hygieny, režimu dne a podporoval a rozvíjel jejich iniciativu.

Protože i mimoškolní výchovná zařízení měla ve společnosti významné poslání, kladl se důraz na kvalitu práce, ideovou a odbornou úroveň a nepřetržitý růst odborné

⁴² Srov. Směrnice Ministerstva školství a kultury 99. Část A, čl. 8., část B, čl. 6. Věstník Ministerstva školství a kultury, ročník XVIII, Sešit 34, 10. 12. 1962, s. 382, 383, 385.

⁴³ Srov. Věstník MŠ a MK a informací, ročník 24, sešit 1, 10. 1. 1968, s. 37.

a politické úrovně jejich pracovníků. Proto musel vychovatel nejen při svém výchovném působení, ale i ve svém soukromém životě splňovat požadavky, které na něj kladla socialistická společnost, chovat se slušně na veřejnosti, chodit řádně oblečen, ustrojen. V domově pak musel důsledně uplatňovat hlavní zásady socialistické výchovy. Mimo to měl citlivě reagovat na osobní starosti žáků, případně jim pomoci s jejich řešením. Vychovatel se nezaměřoval pouze na svou skupinu svěřených žáků, ale poskytoval radu a pomoc každému žákovi, který se na něj obrátil. Vychovatel musel svou výchovnou činnost plánovat a vypracovat její dlouhodobý a krátkodobý plán. Do pedagogického deníku, který vedl, zaznamenával důležité poznatky o své skupině, hodnotil tam svou práci a své zkušenosti s uplatněním různých metod výchovy. Z toho pak čerpal informace pro svou následnou výchovnou činnost. Dále vedl o každém žákovi osobní list, ten obsahoval osobní data žáka a jeho rodičů, základní informace o žákovi, jeho zájmech a zálibách, posudky jeho rozumové úrovně, zdravotního stavu, pochvaly a tresty a v neposlední řadě i morální a politický profil žáka. Osobní listy byly důvěrné, nesměly se dostat do rukou nepovolaných osob, a proto byly v úschově ředitele domova.⁴⁴ Pokud zařízení, ve kterém vychovatel pracoval, pořádalo školu v přírodě, pionýrský tábor, lyžařský výcvik, výlet, exkurzi, nebo jinou akci, byl vychovatel povinen této akci se zúčastnit.⁴⁵

7.1.4 Pomocný vychovatel

Jeho hlavní pracovní náplní byla noční služba v domově. Při ní dohlížel na dodržování nočního klidu a ručil za pořádek v budově. Pomocný vychovatel musel v noci jednou za hodinu překontrolovat svěřené prostory domova. Přes noc měl pečovat o nemocné žáky a držet pohotovost pro případ jakékoliv mimořádné události. Ve volném čase vykonával práce přidělené vedoucím vychovatelem (např. údržba a opravy ložního prádla). Pomocný vychovatel ráno budil ubytovanou mládež. Vedoucímu vychovateli pak podával písemné hlášení o tom, jak probíhala noční služba.⁴⁶

⁴⁴ Srov. Směrnice Ministerstva školství a kultury 99. Část B, čl. 5, Věstník Ministerstva školství a kultury, ročník XVIII, Sešit 34, 10. 12. 1962, s. 382.

⁴⁵ Srov. Věstník MŠ a MK a informací, ročník 24, sešit 1, 10. 1. 1968, s. 30-31.

⁴⁶ Srov. Tamtéž, s. 31.

7.2 Organizace ČSM na domově mládeže

ČSM byla masová organizace, jejímž členem se mohl stát socialisticky smýšlející občan ve věku mezi patnáctým a dvacátým šestým rokem věku, který souhlasil s jejími stanovami. ČSM působil všude, kde se sdružovali mladí lidé, tedy i v domovech mládeže. Domovní rada ČSM měla v domově jak práva, tak povinnosti. Měla se podílet na přípravě domovního řádu, po dohodě s vedoucím vychovatelem vypracovávat a organizovat plán zájmové činnosti žáků, zejména sportovní, kulturní a společenské aktivity. Dále její členové pomáhali kontrolovat, jak ubytovaní žáci dodržují pravidla domovního řádu, pravidla slušného chování, a mohla navrhnout pochvaly a tresty ubytovaným žákům. Členové domovní rady se účastnili všech jednání o důležitých otázkách týkajících se domova.⁴⁷

7.3 Režim dne

Při vytváření režimu dne (týdne) bylo potřeba přihlédnout k hlavním zásadám, které byly předepsány ve směrnicích ministerstva. V těch stálo, že žáci musejí mít denně čas na osm až devět hodin spánku, dobu na přípravu na vyučování podle svých individuálních potřeb, minimálně jednu hodinu týdně na tělesnou výchovu (do čehož se započítávala i tělesná výchova ve škole). Minimálně jednu hodinu týdně na zájmovou činnost, dvě hodiny na vyřízení osobních potřeb a pobytu na čerstvém vzduchu, jídlo pětkrát denně, dvakrát do týdne sprcha nebo koupel.⁴⁸

⁴⁷ Srov. Směrnice Ministerstva školství a kultury 99. Část B, čl. 4., Věstník Ministerstva školství a kultury, ročník XVIII, Sešit 34, 10. 12. 1962, s. 385.

⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 386.

8 Domovy mládeže v sedmdesátých letech

Domov mládeže (dále jen „domov“) je mimoškolní výchovné zařízení, které zajišťuje žákům denního studia škol poskytujících střední a vyšší vzdělání a učňům ze zařízení v odvětví školství a zdravotnictví (dále jen „žáci“) výchovnou péči, ubytování a stravování.⁴⁹

Domovy zřizovaly podle předem schválených plánů krajské národní výbory v objektech, které vyhovovaly normám stanoveným pro zřizování domovů mládeže. Oproti šedesátým letům, kdy byl minimální počet žáků potřebných ke zřízení domova čtyřicet, byl v sedmdesátých letech tento počet šedesát žáků. Když se jednalo o žáky středních zemědělských technických škol a odborných učilišť, středních lesnických technických škol a odborných učilišť, zemědělských a lesnických odborných škol nebo žáky středních zdravotnických škol a odborných zdravotnických učilišť, mohl se domov zřídit již při počtu třicet pět žáků. Domov pak spadal pod působnost ministerstva zemědělství nebo ministerstva zdravotnictví a byl zřízen jako součást školy nebo učiliště. Maximální kapacita domova mohla být tři sta šedesát lůžek, domov mohl být rozdělen maximálně ve třech budovách. Domovy, které měly nad sto lůžek, mohly být zřizovány jako samostatná organizace, ty s nižším počtem lůžek se zřizovaly jako součást škol. Národní výbor mohl domov zrušit, pokud byl počet ubytovaných nižší než třicet, to byl další rozdíl proti šedesátým letům, kdy se mohl rušit již domov, ve kterém počet žáků klesl pod čtyřicet. Podle vybavení se domovy dělily do dvou skupin. Když byly v domově pokoje s kapacitou do pěti lůžek, ústředním topením, teplou vodou, koupelnou či sprchou, vlastní kuchyní a jídelnou v budově nebo poblíž, byl zařazen do I. kategorie. Ještě v šedesátých letech nebyl v domovech I. kategorie uveden maximální počet lůžek na pokoji. Když domov postrádal dvě a více z těchto náležitostí, byl zařazen do II. kategorie. V domovech I. kategorie za ubytování a stravování zaplatil žák stejně jako v šedesátých letech 345,- Kčs a v domovech II. kategorie 325,- Kčs.⁵⁰ Povinnosti jednotlivých pracovníků byly podobné nebo stejné jako v šedesátých letech.

⁴⁹ Směrnice pro domovy mládeže spravované národními výbory 18 215/72, část I, § 1., s. 1.

⁵⁰ Srov. Tamtéž, část I, §2, 3, 4, 6., s. 1 – 3.

8.1 Výchovná činnost v domovech mládeže

Výchovná činnost v domově doplňovala péči rodinnou a školní a uplatňovala se v souladu s cíli komunistické výchovy mladé generace, byla důležitým nástrojem komunistické výchovy. Stejně jako v šedesátých letech byla zaměřena na všestranný rozvoj osobnosti, která měla být politicky a odborně připravená plnit úkoly budování a rozvoje socialistické vlasti. Prováděla se rozsahem, formami a prostředky přiměřenými potřebám žáků ve věku patnáct, až devatenáct let.⁵¹

Základní jednotkou domova byla výchovná skupina, ta měla mít minimálně třicet žáků, ale v odůvodněných případech bylo možno povolit výjimku. Výchovnou skupinu měl na starosti vychovatel, jehož týdenní úvazek byl třicet hodin výchovné práce. Výchova v domovech nebyla pouze záležitostí vychovatelů. Do výchovně vzdělávacího procesu se zapojovali i výchovní pracovníci škol a učilišť, tedy učitelé a mistři odborného výcviku. Aby výchova žáků byla co nejefektivnější, musely všechny tyto složky při výchově spolupracovat. Pedagogičtí pracovníci museli při výchovné činnosti spolupracovat také s masovými organizacemi, jakými byly např. KSČ, ROH nebo Socialistický svaz mládeže (dále jen „SSM“), ten byl následovníkem ČSM. Při spolupráci s těmito organizacemi měli pracovníci domova využívat jejich zkušeností z politické činnosti. Pokud řešili závažný výchovný problém, měli výše jmenované organizace požádat o pomoc. Stávalo se, že výchovné problémy domova řešila společně s vychovateli i místní organizace SSM, případně komise, které se účastnili členové místní organizace SSM.

Důležitá byla spolupráce mezi pedagogickými pracovníky a rodiči žáků, s rodiči bylo třeba spolupracovat a vytvořit u nich důvěru v domov. Z této spolupráce se pak dalo čerpat při individuálním výchovném působení na žáky. Výchova v domovech neměla plně nenahrazovat funkci rodiny, spíše měla zabezpečovat výchovu žáků mimo vyučování v době jejich studia.⁵² Pedagogičtí pracovníci domova se zaměřovali na mravní, ideově politickou, světonázorovou, rozumovou, brannou, tělesnou, pracovní, kulturní a estetickou výchovu.

⁵¹ Srov. Návrh metodického návodu ke směrnici pro domovy mládeže spravované národními výbory – č. j. 20 551/72 – 213, s. 1.

⁵² Srov. Tamtéž, s. 1, 2.

8.1.1 Mravní výchova

Jejím cílem bylo působit na žáka tak, aby se choval v souladu s obecně uznávanými zásadami dobrých mravů ve společnosti, v níž žil. V domově se žáci měli seznámit s domovním řádem, dodržovat ho a být připraveni nést případné následky za jeho porušování. Žáci byli vedeni k životu v kolektivu, tím byla v domově hlavně výchovná skupina. Zároveň se museli naučit dodržovat zásady vzájemného soužití se svými spolubydlícími na pokoji, zkrátka vytvářet si vztah ke všem lidem, se kterými přišli do styku, socializovat se.⁵³

8.1.2 Světonázorová a ideově politická výchova

V této výchově se žáci měli seznamovat se vznikem a historií KSČ, jejím programem, cíli a úkoly. Žák měl umět vysvětlit postavení komunistických stran v ostatních zemích po celém světě. Světonázorová a politická výchova pak měla v žácích vzbuzovat zájem o veřejný politický život a angažovanost, vytvářet kladný vztah k socialistickému vlastnictví, naučit je milovat svou vlast, vést k úctě k národní kultuře, jazyku, státním symbolům, historickým památkám a tradicím. Vychovávat žáky k prohlubování přátelství se socialistickými zeměmi, zvláště se Sovětským svazem a vysvětlovat jim jeho důležitost v čele socialistických zemí, v boji proti imperialismu a za zachování světového míru.⁵⁴ V rámci této výchovy se žáci museli účastnit přednášek, recitálů a besed s komunistickou tematikou a každý večer se společně s vychovateli účastnit sledování televizních novin. K prohloubení politickovýchovné práce vychovatelé měli využít i významných socialistických svátků nebo např. oslavy 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou.⁵⁵

⁵³ Srov. Návrh metodického návodu ke směrnici pro domovy mládeže spravované národními výbory – č. j. 20 551/72 – 213, s. 12.

⁵⁴ Srov. Tamtéž, s. 13.

⁵⁵ Srov. Zpráva o úrovni výchovně vzdělávací práce a jejího řízení vy vybraných domovech mládeže 11 786/76, s. 3.

8.1.3 Rozumová výchova

Rozumovou výchovou se pomáhalo žákům najít si formu učení, která by jim vyhovovala, vypěstovat si správné studijní návyky, prostě naučit žáky správně se učit. Vychovatelé museli v rámci rozumové výchovy vytvořit na internátě příznivé podmínky k přípravě na vyučování, kontrolovat dodržování a využívání studijní doby. Žáky zkoušeli a v případě potřeby jim vytvořili individuální režim nebo jim ve spolupráci se školou zařizovali v domově doučovací kroužky vedené učiteli.⁵⁶

8.1.4 Tělesná výchova

Tělesná výchova měla pomocí sportovních kroužků v domově nebo sportovních organizací v místě domova rozvíjet fyzickou zdatnost žáků, upevňovat jejich zdraví a utvářet jejich charakterové vlastnosti. Součástí tělesné výchovy byly i návštěvy sportovních utkání. Na domově byly součástí tělesné výchovy i pravidelné ranní rozcvičky, popřípadě večerní cvičení.⁵⁷

8.1.5 Branná výchova

Branná výchova vychovávala žáky k tomu, aby cítili odpovědnost za svou socialistickou vlast a v případě potřeby byli schopni se za ni postavit. Bývala součástí tělesné výchovy.⁵⁸

8.1.6 Pracovní a polytechnická výchova

Zahrnovala všechny práce vykonávané žáky v domově, ať už to byly práce vykonávané každý den, jako například úklid ložnic, nebo práce vykonávané nárazově, jako drobné

⁵⁶ Srov. Návrh metodického návodu ke směrnici pro DM spravované národními výbory. Č. j. 20551/72 – 213, s. 14.

⁵⁷ Srov. Tamtéž, s. 14. a 15.

⁵⁸ Srov. Tamtéž, s. 14.

opravy, úklid svěřených úseků nebo odklizení sněhu v okolí domova. Pracovní výchova měla pomoci žákům získat obecně kladný vztah k práci a vést je i k veřejně prospěšné práci, jakou byly brigády, péče o parky, hřiště, náměstí, vykonávané pro společnost. Zodpovědnost za dobře provedenou práci bývala posilována chválením nejlepších žáků a kritikou nedostatků před nastoupeným kolektivem. Žáci se měli snažit vykonat uloženou práci co nejlépe a naučit se být na to hrdí.⁵⁹

8.1.7 Kulturní a estetická výchova

V ní měl vést vychovatel žáka k tomu, aby pečoval o svůj zevnějšek, aby chodil oblečen a ostříhán tak, jak to vyžadovaly normy tehdejší společnosti. Měla také rozvíjet jeho vztah k přírodě a ke kulturnímu dědictví předků. Žák se měl naučit vkusně si vyzdobit a zkulturnit prostředí, ve kterém žil, případně se naučit používat výzdobu k jednotlivým tématům (různá socialistická výročí, ale i tradiční svátky jako Vánoce, Velikonoce atd.). Součástí kulturní výchovy bývala i společná návštěva kulturních představení dle nabídky a zájmu žáků.⁶⁰

8.2 Metody, formy a prostředky výchovného působení na žáky

8.2.1 Pohovory

Pohovory byly buď individuální, při nich mohl vychovatel s žákem řešit soukromé záležitosti, rodinné problémy, jeho zájmy či záliby, chování nebo prospěch, nebo skupinové, při nich mohl vychovatel se skupinou žáků (například na ložnici) řešit záležitosti ložnice nebo výchovné skupiny. Výhodou skupinového pohovoru bylo, že při něm vychovatel mohl pozorovat vztahy a role ve výchovné skupině nebo na pokoji.⁶¹

⁵⁹ Srov. Návrh metodického návodu ke směrnici pro DM spravované národními výbory. Č. j. 20551/72 – 213, s. 15.

⁶⁰ Srov. Tamtéž, s. 15.

⁶¹ Srov. Tamtéž, s. 16.

8.2.2 Besedy se žáky

Besedy se mohla účastnit jak jedna výchovná skupina, tak i několik výchovných skupin, případně i celý domov. Samozřejmě záleželo na velikosti domova a na konkrétní besedě. Témata se odvíjela od ročního plánu domova. V domovech se pořádaly besedy s cestovateli, novináři, umělci, sportovci, zkrátka besedy, které měly mít kulturně vzdělávací charakter, ale i besedy s osobnostmi politického života, s návštěvami ze socialistických zemí, se zasloužilými členy KSČ a představiteli závodů, kteří měli v žácích upevňovat a prohlubovat komunistickou výchovu.⁶²

8.2.3 Další metody a formy výchovného působení

Za zmínku stojí i další metody a formy výchovného působení na žáky, jako například společný poslech rozhlasu a sledování televize. To probíhalo společně s vychovatelem, který žákům následně pořad vysvětlil a pak o něm s nimi diskutoval.⁶³ V některých domovech byl rozveden i domovní rozhlas, reproduktory měli žáci na pokojích. Rozhlas se používal k vysílání pravidelných zpráv žákovské samosprávy nebo výborů výchovných skupin. Někdy bývala v domovním rozhlase vysílána i pásma k významným kulturním nebo politickým událostem.⁶⁴ Dále žáci společně s vychovateli navštěvovali divadla, kina, koncerty, muzea nebo přednášky, které byly důkladně dopředu vybírány, aby byly vhodné pro mládež.⁶⁵ Vychovatelé podle ročního plánu domova organizovali pro žáky vycházky, výlety a zájezdy. Šlo převážně o akce turistické, sportovní nebo poznávací.

V domovech se pořádaly i výstavy výrobků žáků z rukodělných zájmových kroužků, žáci se účastnili různých soutěží, branných, sportovních, společenských her a kvízů zaměřených na literaturu nebo výtvarnou činnost, z nichž některé byly ideologicky zaměřené (např. soutěž O zemi, kde zítra znamená včera atd.).⁶⁶

⁶² Srov. Návrh metodického návodu ke směrnici pro DM spravované národními výbory. Č. j. 20551/72 – 213, s. 16.

⁶³ Srov. Tamtéž, s. 16.

⁶⁴ Srov. Tamtéž, s. 16.

⁶⁵ Srov. Tamtéž, s. 16.

⁶⁶ Srov. Tamtéž, s. 16.

8.2.4 Zájmová činnost domova

Vhodnými formami zájmové činnosti učil vychovatel žáky využívat volný čas. Některé obory této činnosti mohly přispívat k přípravě žáků na jejich budoucí povolání. O tom, který vychovatel povede konkrétní kroužek, rozhodoval ředitel domova nebo vedoucí vychovatel.⁶⁷

Mimo výše zmiňovaného vychovatelé používali i další metody, formy a prostředky výchovného působení. Využívali denní tisk a časopisy, nástěnky v domově, psali kroniky výchovné skupiny nebo domova.

8.3 Zásady pro zpracování domácího řádu

Domácí řád vypracovával ředitel a konzultoval ho s domovní radou SSM. Při vypracování řádu ředitel musel přihlížet na zásady pro vypracování domácího řádu, vydané ministerstvem jako přílohu Směrnice pro domovy mládeže č. 18 215/72 ze dne 26. 6. 1972. Podle této směrnice muselo v domovním řádu stát, že žáci museli mít v domově osobní volno minimálně dvě hodiny denně, na přípravu na vyučování musel být studijní klid nejméně dvě hodiny denně, na spánek nejméně osm hodin a noční klid mohl být nejpozději ve dvacet dva hodin. Co se týkalo vycházek, mohli mít žáci mladší osmnácti let vycházky nejpozději do dvaceti jedné hodiny a žáci starší osmnácti let nejpozději do dvaceti tří hodin. Omezit nebo zrušit vycházky mohl vychovatel při porušování domovního řádu, při vykazování špatné studijní morálky nebo při zneužívání vycházek. O tomto opatření musel vždy vyrozumět rodiče nebo zákonné zástupce žáků. Návštěvy v domově mládeže pak mohly být povolovány pouze v prostorách k tomuto účelu vymezeným, a to v době mimo studijní a noční klid. Další ze zásad, které bylo potřeba zapracovat do domácího řádu, byl zákaz pití, kouření, hraní hazardních her, přechovávání střelných zbraní, střeliva, výbušnin a chemikálií.⁶⁸

⁶⁷ Srov. Návrh metodického návodu ke směrnici pro DM spravované národními výbory. Č. j. 20551/72 – 213, s. 17.

⁶⁸ Srov. Směrnice pro domovy mládeže spravované národními výbory 18 215/72, Příloha č.1., Zásady pro zpracování domácího řádu, s. 1, 2.

8.4 Stav domovů

8.4.1 Důvodová zpráva

Podle Důvodové zprávy bylo ve školním roce 1970 – 1971 v rámci České republiky v domovech mládeže, které byly spravované národními výbory, ubytováno 51 617 žáků, o které se staralo 1884 vychovatelů. Ze zprávy vyplývá, že stav domovů nebyl uspokojivý, na domovech nebyl dostatečný počet vychovatelů a nedostatky byly spatřovány převážně ve výchovné činnosti. Jednotlivé domovy vykazovaly rozdílnou naplněnost výchovných skupin. Našel se domov, který měl průměrnou naplněnost výchovné skupiny deset žáků, extrémem byl pak domov, ve kterém měl jeden vychovatel na starosti devadesát jedna žáků. V domovech, kde byl počet žáků v odděleních vysoký, se výchovná činnost prakticky nevykonávala. Vychovatel tam byl jako pouhý dozor, který dohlížel na chod domova. Výchovných pracovníků byl nedostatek, ten byl způsoben hned několika aspekty. V domovech byl nepřetržitý provoz, proto pracovní doba vychovatele byla převážně v odpoledních nebo večerních hodinách. Oproti učitelům, kteří měli osm týdnů dovolené, měli vychovatelé v té době pouze čtyři týdny. Nad rámec své pracovní doby museli vychovatelé vykonávat noční pohotovost od 22:00 do 6:00 hodin. Odměna za tuto pohotovost, která se nezapočítávala do pracovního úvazku vychovatele, byla 20 až 25,- Kčs za noc. Ta část vychovatelů, která měla učitelskou kvalifikaci, většinou považovala svou práci v domově za dočasnou. V domovech byla zaměstnána značná část žen (téměř 3/4), které, pokud sehnaly práci s lepší pracovní dobou, vzhledem k péči o svou rodinu a děti raději odešly pracovat jinde (mateřské školy, školní družiny). Problémy s nedostatkem pedagogických pracovníků v domovech chtělo ministerstvo řešit projektem navrhovaným v materiálu pro poradou ministra s náměstkou ze dne 11. 9. 1978. Ten měl jednotně koncipovat vzdělávání učitelů a vychovatelů, a tím vyrovnat společenské postavení vychovatelů na úroveň učitelů z hlediska vzdělání. Nebyly v něm ale řešeny rozdíly finanční a pracovní (organizace pracovní doby, délka dovolené). V závěru Důvodové zprávy je plánováno rozšíření výchovných pracovníků v domovech v průběhu pětiletky o sto šedesát dva.⁶⁹

⁶⁹ Srov. Směrnice pro domovy mládeže spravované národními výbory 18 215/72, Důvodová zpráva, s. 1, 2.

8.4.2 Zpráva o úrovni výchovně vzdělávací práce a jejího řízení ve vybraných domovech mládeže

Z této zprávy vyplývá, že koncem roku 1975 bylo v ČSR celkem tři sta devadesát devět domovů, ve kterých bylo ubytovaných 50 355 žáků a učňů, o které se staralo 1944 výchovných pracovníků. Počet vychovatelů tedy oproti roku 1970 mírně narostl, počet žáků se snížil. Inspekční zpráva prověřovala dvacet tři domovů a zkoumala, jak domovy nahrazují péči rodičů, jak přispívají k prohlubování teoretických vědomostí v úsecích politického života a jak je o žáky v domově postaráno.⁷⁰

Ve zprávě je možné se dočíst, že ideově politická výchova je na většině domovů na velmi dobré úrovni, žáci mají kladný vztah ke KSČ a správně chápou její vedoucí úlohu. Také má většina kladný vztah k zemím socialistického společenství, zvláště pak k Sovětskému svazu. K rozvíjení ideově politické výchovy se v domovech dobře využívají besedy s hosty ze socialistických zemí nebo významnými politickými pracovníky. Ve všech domovech byl dobře využíván denní tisk, časopisy a televizní pořady. Naopak mezery byly shledány v názorné politické agitaci, jako například nedostatečné úpravě a aktualizaci nástěnek. Velikým problémem byla podle zprávy nedostatečná spolupráce domovů se školami, takže chyběla návaznost na politickovýchovnou práci škol. Dále byla ve zprávě kritizována nedostatečnost ateistické výchovy, kterou vychovatelé omlouvali tím, že se u žáků nesetkávali s projevy religiozity.

Většina žáků ubytovaných v domovech měla lepší studijní výsledky než žáci, kteří bydleli doma nebo v podnájmu. To bylo způsobeno pravidelnou kontrolou dodržování studijní doby a sledováním studijních výsledků vychovateli.

Rozvoj tělesné výchovy v domovech nebyl na požadované úrovni, protože činnost sportovních kroužků byla v domovech omezená. Na tyto aktivity domovy neměly dostatek prostor, neměly své tělocvičny, byly tedy v tomto ohledu závislé na prostorech, které jim poskytla škola nebo některé organizace fungující v místě domova. Mezi nejčastější volnočasové aktivity patřily hudební, pěvecké a recitační kroužky a kroužky šití či jiných rukodělných dovedností. Nedostatečná byla také spolupráce domovů s masovými organizacemi.

⁷⁰ Srov. Zpráva o úrovni výchovně vzdělávací práce a jejího řízení vy vybraných domovech mládeže 11 786/76, s. 1, 2.

Problémem téměř na všech domovech bylo kouření, pití alkoholických nápojů, krádeže peněz a osobních věcí mezi žáky. Na vině byla nejčastěji nedostatečná důslednost vychovatelů nebo tolerance takového chování ze strany rodičů.⁷¹

Odpovídající umístění a vybavení mělo pouze šest z celkového počtu prověřovaných domovů. Některé byly zřízeny například v bývalé věznici nebo v továrně. Časté bylo také nedostatečné vybavení pokojů či vybavení pokojů zastaralým nábytkem. V rozporu s normami byly zvyšovány počty žáků na jednoho vychovatele (průměrně třicet osm žáků). Nepříznivá byla i kádrová situace prověřovaných domovů, 26,5% výchovných pracovníků nemělo dostatečnou kvalifikaci, z toho polovina měla pouze základní vzdělání. Na jeden domov připadali pouze dva členové strany. Řízení domovů školskými odbory KNV nebylo na žádoucí úrovni, na poradách ředitelů domovů se řešily pouze všeobecné problémy a nebyla na nich řešena specifická problematika domovů.

V závěru zprávy školní inspekce připomíná, že v práci kontrolovaných domovů byly velké rozdíly. Bylo to způsobeno nedostatečnou kontrolní činností odborů školství KNV a tím, že domovy byly spíše v okraji pozornosti těchto institucí.⁷²

8.4.3 Materiál pro poradu ministra školství s náměstký

V roce 1978 se v materiálu pro poradu ministra školství s náměstký upozorňuje na špatné podmínky kapacity domovů mládeže. Obytná plocha na ubytovaného žáka byla hygienickou směrnicí ministerstva zdravotnictví v červenci toho roku zvýšena ze 4,5 m² na 6 m². To způsobilo zásadní problém, protože to v praxi znamenalo snížení kapacity domovů. Ta ale byla již před vydáním této směrnice nedostatečná. Dokonce podle vykazovaného počtu lůžek v domovech spravovaných národními výbory docházelo v roce 1978 k překročení úředně stanovené ubytovací kapacity o osm set dvacet devět míst. V domovech se kapacita navyšovala rušením izolačních místností, studoven, kluboven a prostor pro zájmovou činnost, případně přidáváním lůžek do stávajících pokojů a jejich předimenzování, běžné byly pokoje se čtyřmi, šesti a více lůžky.⁷³

⁷¹ Srov. Zpráva o úrovni výchovně vzdělávací práce a jejího řízení vy vybraných domovech mládeže 11 786/76, s. 3 – 10.

⁷² Srov. Tamtéž, s. 11, 15, 23.

⁷³ Srov. Materiál pro poradu ministra s náměstký Č.j.: 26 069/78 – 210.

9 Domovy mládeže v osmdesátých letech

Koncem sedmdesátých a začátkem osmdesátých let mohl KNV zřídit domov, který nebyl součástí školy, jako mimoškolní výchovné zařízení, pokud pro to měl nějaký závažný důvod (např. byla – li jeho kapacita vyšší než sto lůžek, když byli v domově ubytováni žáci z více středních škol nebo pokud žáci střední školy, které byl domov součástí, byli dlouhodobě v menšině). Vyhláškou 59/1989 sb. MŠMT ČSR musel KNV zřídit domov vždy, když počet žáků, kterým bylo potřeba zajistit ubytování, byl vyšší než šedesát, což bylo stejně jako v sedmdesátých letech. Výjimkou byl domov při střední zdravotnické škole, kde byl tento minimální počet stanoven pouze na třicet pět žáků. KNV mohl ale zřídit domov, pokud to bylo potřeba, i pro menší počet žáků.⁷⁴ Domovy měly být umístovány v objektech podle typizační směrnice *Ubytovací zařízení pro děti a mládež*“ schválenou MŠ ČSR č.j. 17836/87–411 (*Výstavba školských zařízení č. 46*). Objekt musel vyhovovat též hygienickým předpisům uvedeným ve směrnici Ministerstva zdravotnictví ČSR o *hygienických požadavcích na zřizování a provoz hromadných ubytoven č. 46/1978*.⁷⁵ Domovy se mohly rušit, stejně jako začátkem sedmdesátých let, na konci školního roku, ve kterém došlo k úbytku žáků, pokud jejich počet klesl pod třicet, u středních zdravotnických škol pod dvacet pět žáků. Výjimku mohl povolit pouze příslušný národní výbor. Zbylým žákům ale musel KNV poskytnout náhradní ubytování. Domovy se dělily do dvou kategorií, a to podle stejných kritérií jako v sedmdesátých letech. Cena příspěvku na úhradu nákladů za ubytování v domově I. kategorie byla 60,- Kčs a v domově II. kategorie 30,- Kčs.⁷⁶

9.1 Společensky prospěšná práce

V souladu s tehdejší výchovou, ale i potřebou plnění úkolů v oblasti zemědělské výroby, byla povinností žáků účast na společensky prospěšných pracích. Ty byly zajišťovány školami v zemědělských družstvech při sklizni chmele, brambor, ovoce, zeleniny aj. Základní délka společensky prospěšné práce, která se uskutečňovala v době vyučování, nesměla překročit deset dnů, pokud k tomu škola neměla souhlas ministerstva. To mohlo ve výjimečných případech prodloužit práci o dalších pět dnů.

⁷⁴ Srov. Vyhláška 59/1989 sb. MŠMT ČSR, o domovech mládeže spravovaných KNV, §2.

⁷⁵ Srov. Návrh vyhlášky MŠMT ČSR o domovech mládeže spravovaných KNV, č. 22 735/88, §3.

⁷⁶ Srov. Vyhláška 59/1989 sb. MŠMT ČSR, o domovech mládeže spravovaných KNV, §2 a 3.

Protože se této práci mohli účastnit již žáci starší patnácti let a po celou dobu jim musel být zajištěn pedagogický dozor, kromě učitelů se těmito aktivitám nevyhnuly ani vychovatelé domovů mládeže. Ti měli, stejně jako ostatní pedagogičtí pracovníci, během pedagogického dozoru výchovně působit na žáky a dbát hlavně na to, aby dodržovali zásady BOZP, pravidla osobní hygieny, šetřili socialistický majetek, chovali se kolektivně a soudružsky a usilovali o dosažení co nejlepších výsledků své práce.⁷⁷

9.2 Ideově politické vzdělávání pracovníků domova

Již při vzniku pracovního poměru musel pracovník složit slib, ve kterém stálo, že bude pracovat v socialistickém duchu podle zásad komunistické výchovy. Podepsaný slib se zakládal do jeho osobního listu. Pokud pracovník změnil zaměstnavatele, slib již neopakoval. Plné znění slibu pedagogických pracovníků je v příloze č. III. Všichni pedagogičtí pracovníci, tedy i učitelé a vychovatelé, se museli pravidelně účastnit ideově politického vzdělávání, které bylo součástí dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. To mělo zlepšovat jejich veřejně politickou úroveň a mělo se také projevit v jejich výchovném působení na žáky. Pracovníci, kteří studovali večerní univerzitu marxismu – leninismu, byli zařazeni do jiných útvarů stranického vzdělávání, nebo pokud si doplňovali pedagogickou způsobilost, byli tohoto vzdělávání zproštěni.⁷⁸ Jak uvedl ve svých vzpomínkách pan Stanislav Melounek, vychovatel DM v Jindřichově Hradci, školení probíhala dvakrát měsíčně a účast na nich byla evidovaná a pro pedagogické pracovníky povinná.⁷⁹

⁷⁷ Srov. Metodický návod pro pracovníky pověřené pedagogickým dozorem nad žáky středních škol při společensky prospěšné práci organizované školou ČJ. MŠ ČSR 8640/80 – 24, čl. 2.

⁷⁸ Srov. Věstník Ministerstva školství a kultury, ročník XLIII, sešit 4, 20. 4. 1987, §3.

⁷⁹ Srov. Stanislav Melounek, vzpomínky 2. 1. 2015.

10 Domovy mládeže od devadesátých let do současnosti

Koncem roku 1989 se po ukončení vlády KSČ vlivem společenských i hospodářských změn začalo měnit i školství. Na přelomu let 1989/1990 změny ve společnosti vnímali i žáci a snažili diskutovat s vychovateli o zrušení nebo omezení svých povinností v domově. Požadovali po vychovatelích více svobody, kterou si představovali spíše jako „budu si dělat to, co chci“.

Pedagogičtí pracovníci domovů, stejně jako učitelé, museli flexibilně reagovat na vzniklou situaci. Denně v té době probíhalo společné sledování zpráv, časté diskuze a vysvětlování politických a společenských změn. Bylo to paradoxní, protože vychovatelé měli ve svých měsíčních plánech původně naprosto jinou politickovýchovnou činnost, než je vysvětlování základů demokracie. Tyto plány byly operativně nahrazovány jinými, a tak se například v lednu 1990 na DM Střední zemědělské školy v Jindřichově Hradci místo vytvoření nástěnky k výročí úmrtí V. I. Lenina vytvářela nástěnka o nemoci AIDS. V únoru pak z ročního plánu vychovatelé vyškrtli výrobu nástěnky a schůzky k připomenutí Vítězného února atd.

Když počáteční zmatek ustal, reagovali na situaci i nově zvolení političtí představitelé. Zřizovateli domovů mládeže, dosud zřizovaných KNV, se staly krajské školské úřady, které vznikly koncem roku 1990 *zákonem o státní správě a samosprávě ve školství č. 564/1990 Sb.* Podniky a zemědělská družstva díky volnému pracovnímu trhu, privatizaci a dalším změnám přestaly mít zájem o financování učňů na školách a v domovech. Financování převzal stát a učni tak přišli o bezplatné ubytování a stravování, které bylo před rokem 1989 běžné hlavně u zemědělských učebních oborů. Pro domovy mládeže byla v roce 1992 vydána vyhláška *MŠMT 64/1992 sb. o domovech mládeže*, která nahradila dosud platnou vyhlášku *MŠMT ČSR č. 59/1989 Sb. o domovech mládeže spravovaných KNV*. V té již nebyl uveden minimální počet žáků potřebných ke zřízení domova. Počet žáků ve výchovné skupině, která byla základní organizační jednotkou výchovně vzdělávací činnosti v domově, byl maximálně dvacet čtyři žáků. Výjimky z tohoto počtu určoval ředitel domova nebo ředitel školy, pokud byl domov její součástí.

Do výchovných skupin se žáci dělili stejně jako v minulých letech podle pohlaví, navštěvované školy, ročníku a věku. Domovy mládeže byly stále rozděleny na dvě kategorie podle stejných kritérií jako v osmdesátých letech. Změnil se pouze maximální počet lůžek na pokojích v domovech I. kategorie, a to z dřívějších pěti na tři lůžka.

Stejně jako v minulosti se žáci museli v domovech povinně stravovat, výjimky povoloval ředitel domova po dohodě se zákonnými zástupci žáka.⁸⁰ V roce 1998 pak vyšla v platnost *vyhláška č. 326/1998*, která uváděla cenu za úhradu nákladů za ubytování v pokojích I. kategorie v rozmezí 300 až 1200,- Kč a v pokojích II. kategorie v rozmezí 300 až 800,- Kč.⁸¹

V roce 2005 vstoupila v platnost *vyhláška č. 108/2005 o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních*. Podle ní je, stejně jako v minulosti, cílem domova mládeže poskytovat žákům středních škol a studentům vyšších odborných škol ubytování, stravování a výchovně vzdělávací činnost, která navazuje na výchovně vzdělávací činnost škol, které žáci navštěvují. Domov má také vést žáky k plnohodnotnému využití jejich volného času.⁸² Jednotkou výchovně vzdělávací činnosti v domově zůstává výchovná skupina vedená vychovatelem, ve které může být nejméně dvacet a nejvíce třicet žáků. Pokud byla skupina složena pouze ze studentů VOŠ, mohl být nejnižší počet studentů čtyřicet a nejvyšší počet padesát. Na rozdíl od *vyhlášky MŠMT ČSR č. 59/1989 Sb.* se žáci na pokojích dělí pouze podle pohlaví a věku, je již opomenuto rozdělení podle škol a ročníků.⁸³ Pokud je to ale možné, v praxi se stále rozdělení podle škol a ročníků používá.

Dělení pokojů na kategorie zůstává stejné jako v roce 1992, pouze u úplaty za ubytování se zrušila spodní hranice poplatku a horní hranice se zvýšila u pokojů I. kategorie na maximálně 1600,- Kč, v pokojích II. kategorie nejvýše na 900,- Kč za lůžko na měsíc.⁸⁴ *Vyhláškou č. 410/2005 o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých* se požadavky na ubytovací plochu ložnice na ubytovaného nezměnily. Minimální ubytovací plocha na jednoho žáka zůstala 6 m², tj. stejně jako v roce 1978.

Vyhláška dále uvádí, že v ubytovacím zařízení musí být zřízena klubovna s podlahovou plochou minimálně 1,5 m² na ubytovaného žáka, studovna o stejné minimální velikosti, čajová kuchyňka, oddělené sklady čistého a použitého prádla, prostory pro odložení bot, prostory pro čištění oděvů a obuvi, sklady sezónních potřeb a zázemí pro vychovatele.⁸⁵ *Vyhláška č. 343/2009 o hygienických požadavcích na*

⁸⁰ Srov. *Vyhláška MŠMT 64/1992*, §2 a 3.

⁸¹ Srov. *Vyhláška Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy č. 326/1998*, čl. 1., §3.

⁸² Srov. *Vyhláška 108/2005*, část I., §1.

⁸³ Srov. Tamtéž §3.

⁸⁴ Srov. Tamtéž §5.

⁸⁵ Srov. *Vyhláška č. 410/2005 o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých*, §10.

prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých pak žádné změny ve výše uvedeném neprovádí. Tyto hygienické požadavky platí v domovech i v současnosti.

V roce 1996 byly správní kompetence v oblasti učňovského školství zákonem č. 272/1996 Sb. po čtyřech letech vráceny zpět MŠMT. Stejný zákon převedlo na MŠMT také zdravotnické školství, které do té doby spadalo do kompetence ministerstva zdravotnictví.

Současná legislativa říká, že vychovatel vykonává přímou výchovnou práci v rozsahu třicet až třicet dva hodin týdně.⁸⁶ Přímá výchovná činnost je činnost, kdy vychovatel aktivně pracuje s ubytovanými žáky, např. organizuje jejich mimoškolní činnost, kontroluje pořádek na pokojích a v osobních věcech, vede zájmové kroužky atd. Činnost nepřímá zahrnuje přípravu na výchovnou činnost, např. účast na pedagogických poradách, vedení pedagogické dokumentace a přípravu výchovných plánů. Počet jejích hodin je dopočtem do čtyřiceti hodin týdenní práce, tedy osm až deset hodin týdně. Na některých (většinou menších) domovech vychovatelé vykonávají noční služby (22 – 06 hod.), ty se, stejně jako v minulosti, nezapočítávají do pracovní doby vychovatele. Zaměstnavatel tuto situaci většinou řeší tak, že po dobu noční služby se vychovatel stává asistentem pedagoga na základě druhé pracovní smlouvy. Některé domovy mají naopak nočního vychovatele, který je zaměstnán pouze na noční služby. Vzhledem k tomu, že v současnosti vychovatelé spadají do kategorie pedagogických pracovníků, mají stejně jako učitelé nárok na osm týdnů dovolené, kterou si vybírají převážně době školních prázdnin.

Protože pedagogičtí pracovníci mají povinnost dalšího vzdělávání, které má sloužit prohloubení nebo doplnění kvalifikace, mají během školního roku nárok na volno v rozsahu dvanáct pracovních dní, které využívají převážně formou tzv. samostudia zpravidla v době vedlejších prázdnin.⁸⁷ Domovy mládeže se nyní řídí školským zákonem č. 561/2004 Sb., *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*. Dále pak zákonem č. 563/2004 Sb. *o pedagogických pracovnících* a vyhláškou MŠMT č. 108/2005 Sb. *o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních*.

⁸⁶ Srov. Příloha k nařízení vlády č. 75/2005 Sb., odst. 2. 9.

⁸⁷ Srov. Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, § 24.

11 Shrnutí

Domovy mládeže mají v českém školství své nezastupitelné místo. Vyšly jak z potřeb mládeže vyučit se či studovat mimo místo svého bydliště, tak i z potřeb škol a učilišť zajistit si žáky z různých částí republiky. Toho, že se domovy velkou měrou podílí na výchově žáků, si byli ti, kdo o jejich zřizování a fungování usilovali, dobře vědomi. Byli to např. Franz Xaver Schmidt – Schwarzenberg a jeho spolek pro národní výchovu, Josef Šauer z Augenburgu, který se na přelomu devatenáctého a dvacátého století podílel na rozvoji domovin pro školní mládež, a samozřejmě Tomáš Baťa, který dal domovům nový rozměr. Jeho domovy mladých již nebyly založeny pouze na bázi sociální. Baťa si díky možnosti ubytování v domovech mohl vybírat mezi nejlepšími žáky z celé republiky. Protože domovy mladých byly součástí Baťových škol práce, měla tato instituce na žáky vliv nejen při výuce nebo práci v továrně, ale ovlivňovala i trávení jejich volného času. Snažila se je vychovávat v duchu demokracie. Díky tomu, že fungovala dobrá komunikace mezi školou a domovem mladých, byl žák neustále pod výchovným dohledem.

Vlivu domovů na výchovu mládeže si byli samozřejmě vědomi i představitelé nacistického a komunistického režimu. Kromě ubytování žáků a dohledu na jejich přípravu ke studiu, ovlivňoval do značné míry i rozvoj jejich ideového smýšlení, a to různými metodami a formami. Proto v období nacistické okupace Československa domoviny pro mládež spadaly pod organizaci Kuratorium pro výchovu dětí a mládeže, která byla inspirována nacistickou mládežnickou organizací Hitlerjugend, a sdružovala veškeré spolky pracující s mládeží.

Také komunistický režim se snažil socialistickou výchovu v domovech uplatňovat jak prostřednictvím pedagogických pracovníků, pro které vydával zákony, vyhlášky, či metodické návody, tak prostřednictvím ČSM (později SSM), který se měl podílet a dohlížet na správné fungování domovů. Mezi oběma režimy lze nalézt nápadnou podobnost v metodách a formách výchovy a kontrole výchovné práce domovů. Komunistický režim kladl důraz na výchovnou spolupráci škol, středisek praktického vyučování a domovů mládeže, vychovatelé s nimi měli úzce spolupracovat a navštěvovat je. Při návštěvách pak mohli s učiteli a mistry řešit i výchovné problémy žáků a sledovat jejich chování mimo domov. Jak jsem již zmínil, toto výchovné propojení domova, školy a praxe zavedl mnoho let před komunistickým režimem

Tomáš Baťa, ovšem na rozdíl od demokratické výchovy v jeho školách práce, byla komunistická výchova v domovech autokratická.

Vyhlášky, směrnice a doporučení výchovné práce byly jedna věc, praxe však věc druhá. Při rozhovorech s vychovateli či žáky ubytovanými v domovech v padesátých, šedesátých, sedmdesátých či osmdesátých letech jsem pochopil, že vždy velice záleželo na konkrétních pedagogických pracovnících domova. V některých domovech tak ideová výchova probíhala minimálně, nedodržovalo se povinné sledování zpráv a rozhlasu, ideologická výchova na schůzkách probíhala pouze povinným přečtením úryvku článku z novin, který se následně více nerozebíral. Víceméně se spousta předepsaných věcí nedělala, pouze se psaly zápisy pro případnou kontrolu.

Byly ale i domovy, kde se vychovatelé důsledně řídili doporučeními, vyhláškami a směnicemi ministerstva, se žáky sledovali každý den zprávy, aktivně a prokomunisticky se vyjadřovali k aktuálním politickým tématům, žáci si museli připravovat referáty k různým socialistickým výročním, byly trestány projevy religiozity a jiné protistranické názory. Nejvíce se tyto prokomunistické projevy objevovaly v padesátých letech. Myslím, že to bylo hlavně díky poválečnému nadšení z budování nového státu. Žáci ubytovaní v domovech se aktivně a dobrovolně účastnili různých aktivit (kulturní úderky, brigády, atd.). Později, když lidé ve společnosti postupně ztráceli o socialismu iluze, ani vychovatelé v domovech často nevyžadovali po žácích vše, co režim předepisoval.

Cílem komunistické výchovy byla osobnost všestranně rozvinutá po stránce mravní, tělesné, pracovní i estetické, která měla s využitím získaných vědomostí, dovedností a návyků v duchu socialistických zásad budovat socialistickou společnost. Jednou z forem výchovy byla i podpora volnočasových aktivit. Domovy na ně dostávaly finance, žáci navštěvovali zdarma nebo za minimální poplatek různá divadelní, filmová či jiná představení. Domovy nakupovaly nové sportovní vybavení, pořádaly výstavy soutěže, turnaje. Žáci mohli navštěvovat různé výtvarné či technické kroužky v domovech, jejichž činnost hradila škola. Pro žáka byl větší trest zákaz účasti na kroužku kopané nebo volejbalu, než důtka vychovatele.

V současnosti mají vychovatelé rozvíjet u žáků klíčové kompetence,⁸⁸ jejich vědomosti, dovednosti, potřeby, zájmy a postoje. Vychovatel by měl při výchově

⁸⁸ Kompetence k učení a sebevzdělávání, kompetence sociální a personální, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence volnočasové, kompetence občanské, kompetence pracovní.

uplatňovat metody výchovné práce, především odpočinkové zaměření zájmové činnosti, seberealizaci, zajímavost a zájmovost, dobrovolnost a spontánnost. Formou výchovného působení bývají nejčastěji schůzky oddělení, individuální pohovory, zájmové útvary, soutěže, besedy, výlety, turnaje. Tyto formy jsou vyjma společného sledování televizních zpráv téměř totožné s formami výchovného působení v domovech v letech předrevolučních. Z rozhovoru s vychovateli, kteří v domovech zažili jak minulou, tak současnou dobu, vyplývá, že nyní je na zájmovou činnost domovů méně financí než v minulosti. Je problém nakoupit odměny na různé soutěže, žáci si hradí ze svých financí vstupenky na kulturní programy (kina, divadla), materiál na výtvarnou činnost nebo dopravu na výlet či exkurzi. To považuji za jeden z důležitých aspektů, jež přispívají k markantnímu poklesu zájmu žáků o tuto činnost oproti minulosti. Raději se často zabaví prohlížením internetu, hraním počítačových her nebo sledováním televize. Pro vychovatele je těžší žáky motivovat k jiným činnostem.

Vývoj domovů mládeže v uplynulých více než sto letech vždy kopíroval celkovou situaci ve společnosti. Vždy velice záleželo na názoru vedoucí garnitury na oblast školství, na tom, jaké priority ten či onen režim měl. Nicméně domovy mládeže měly po celou dobu spoustu shodných aspektů. Například platilo a platí, že pokud se chce žák na domově ubytovat, musí se podřídit určitému režimu. Taktéž režim dne je obdobný jako v letech minulých. Náplň vychovatele z roku 1947 má několik bodů, které jsou aktuální i nyní. Domovy mládeže se v průběhu zmapovaných let vyvíjely společně s vývojem školní výchovy. I když ne všechny domovy spadaly pod ministerstvo školství, výchova žáků v domovech byla vždy podobná. Vyvíjela se ve všech od demokratické, přes autokratickou a zpět k demokratické.

Závěr

V práci jsme se zaměřili se na vývoj domovů mládeže ve sledu historických událostí. Čtenář měl pochopit, proč domovy vznikly, jaké události tomu předcházely, jaké události vznik domovů provázely. Historické informace jsou shrnuty v jednotlivých kapitolách. Za velmi podstatné považuji to, jaký vliv na funkci a fungování domovů měl režim, ve kterém existovaly. Dále proměna domovů a jejich výchovné funkce v období komunismu a v současnosti.

Domovy vznikaly v devatenáctém století nejprve jako sociální pomoc nemajetným žákům. Ve dvacátém století díky dobrým studijním výsledkům ubytovaných žáků společnost viděla pozitivní výchovné působení soužití ubytovaných žáků. O domovy začali mít zájem i rodiče žáků z bohatších rodin. Tento výchovný vliv domovů dovedl využít jak nacistický, tak komunistický režim ke své ideologické výchově. Oba režimy praktikovaly autokratický styl výchovy. Metody výchovy, které používaly, byly nátlakové, aktivity žáků na domově byly povinné, vychovatelé z žáků vychovávali všestranně rozvinutou osobnost, ale s dovětkem "v duchu socialistické, či nacistické výchovy". Cílem bylo tedy vychovat všestranně rozvinutou osobnost poplatnou režimu, bez vlastního pohledu na politickou situaci, která má strach dát otevřeně najevo svůj názor. Nešlo tedy o jedince, ale o „blaho“ společnosti. Na výchovu v tomto duchu pak dohlížely nadřízené kontrolní orgány domovů.

Metody a formy výchovného působení v domovech jsou obdobné jako v minulosti, vychovatel při svém výchovném působení i nyní využívá rozhovory, besedy, výlety, schůzky oddělení a sportovní aktivity. Ubytovaní v domově je i nadále nenárokové, pokud žák bydlí v domově, je povinen dodržovat jeho řád.

Zdálo by se, že rozdíly mezi domovy v minulosti a současnosti nejsou nijak výrazné, ale opak je pravdou. Velice se totiž liší v zásadní otázce bytí – ve svobodě. Zatímco dříve byli žáci neustále usměřňováni prostřednictvím příkazů, zákazů a nařízení, a to příkazů mnohdy absurdních, jako zákaz nošení náboženských symbolů a projevů své víry, zákaz nošení dlouhých vlasů, zákaz svobodně vyjádřit svou myšlenku, příkaz vyjadřovat nadšení s bratrskou pomocí spřátelených armád, držení smutku za smrt státníka spřátelené země nebo účast na výročních projevech většinou neschopných funkcionářů města, nyní mají svobodu. Současná výchova v domovech není zatížena politickou ideologií. Domovy jsou, stejně jako ostatní školská zařízení, apolitické, žák je vychováván demokraticky a může se samostatně rozhodovat, co bude

dělat ve svém volném čase, kterého má také více než od minulosti. Všechny volnočasové aktivity v domově jsou založeny na dobrovolnosti a zájmovosti. Žák má možnost svobodného výběru, pokud nechce, nemusí se jich účastnit. Přesto je ale i dnešním vychovatelům jasné, že u žáků je nutné rozvíjet volnočasovou kompetenci, ať už z důvodu rozvoje žáka, tak i jako prevenci sociálně patologických jevů.

Na vývoji domovů můžeme vidět, že komunistický režim vydával na školství mnoho finančních prostředků (materiální vybavení, vytvářené podmínky v domovech atd.), ale za cenu – „držet pusu krok“. Možná, že současné školství s financemi více bojuje, materiální vybavení některých domovů je špatné. Ale pro mladého člověka je podstatnější možnost rozvíjet se svobodně, ovlivňovat svůj život na základě vlastních rozhodnutí a zodpovědnosti. To přináší společnosti jedince schopnější a iniciativnější než v minulosti.

Z minulosti je samozřejmě nutné se poučit. Kam vede fanatická výchova, vidíme na příkladu fašistického Německa a otřesného vyvražďování „podřadných ras“ během druhé světové války. Právě proto je výchova svobodně uvažujícího jedince, který má správně stanovený žebříček hodnot, nezbytná a měli bychom ji považovat za největší výtěžek současnosti.

V práci jsem využil vlastních zkušeností z působení na postu vychovatele v Domově mládeže SOŠ a SOU v Jindřichově Hradci. Práce shrnuje informace o vzniku a vývoji domovů mládeže a mohla by sloužit jako ucelený přehled o domovech mládeže pro pedagogickou i laickou veřejnost.

Myslím, že jednou z nejpodstatnějších věcí, které tato práce přináší, je potvrzení důležitosti výchovy v domovech mládeže od jejich samotného počátku až do současnosti. Všechny režimy si ji uvědomovaly. Mládež sdružovanou v domovech je třeba formovat, vychovatelé mají možnost ovlivňovat názory, chování, postoje svých svěřenců. Je důležité, aby k tomu docházelo správně.

Seznam použitých zdrojů

ČORNEJOVÁ, I. Tovaryšstvo Ježíšovo – Jeziuté v Čechách. Praha, Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0471-6.

DM SOŠ a SOU Jindřichův Hradec, archiv.

FOLTÝN, D., SOMMER, P., VLČEK, P. Encyklopedie českých klášterů. Praha, Libri, 2002. ISBN 80-85983-17-6.

Instrukce ministerstva školství a kultury 101. Čj. 52 385/60-1/2 ze dne 19. 12. 1960, Věstník MŠK ročník XVI, sešit 37.

Lidové noviny, 1923, ročník 31, č. 286.

Lidové noviny, 1934, ročník 42, č. 299.

Lidové noviny, 1935, ročník 43, č. 511.

Marie Zábranská, vzpomínky, 14. 9. 2014.

Materiál pro poradu ministra s náměstkou Čj.: 26 059/78 - 210.

Metodický návod pro pracovníky pověřené pedagogickým dozorem nad žáky středních škol při společensky prospěšné práci organizované školou ČJ. MŠ ČSR 8640/80-24.

Národní politika, 1901, ročník 19, č. 93.

Návrh metodického návodu ke směrnici pro domovy mládeže spravované národními výbory-č. j. 20 551/72 – 213, Věstník MŠ a MK ročník 1972.

Návrh vyhlášky MŠMT ČSR o domovech mládeže spravovaných KNV, č. 22 735/88.

OTTO, J., Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí. 26.sv. Praha, 1907, ISBN neuvedeno.

Příloha k nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků.

REKTOR, M., Výklad k nařízení o zřízení Díla domovů mládeže, Zteč, 8. 4. 1944. Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava 188 a 189, ve znění platném k 30. 5. 1942.

Směrnice Ministerstva školství a kultury 99., Věstník ministerstva školství a kultury, ročník XVIII, Sešit 34, 10. 12. 1962.

Směrnice pro domovy mládeže spravované národními výbory 18 215/72.

Směrnice pro stavební a zařizovací program Domovů mladých 1947, příloha k A-28.587/47-IV/5.

Stanislav Melounek, vzpomínky, 2. 1. 2015.

Věstník Ministerstva školství a kultury, ročník XLIII, sešit 4, 20. 4. 1987.

Věstník Ministerstva školství a kultury, ročník XXIII, sešit 3, 31. 1. 1967.

Věstník MŠ a MK a informací, ročník 24, sešit 1, 10. 1. 1968.

Vyhláška č. 108/2005 Sb., o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních.

Vyhláška č. 343/2009 o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých.

Vyhláška č. 410/2005 o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých.

Vyhláška Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy č. 326/1998, kterou se mění vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky č. 64/1992 Sb., o domovech mládeže, ve znění vyhlášky č. 315/1997 Sb.

Vyhláška Ministerstva školství, věd a umění o zařízeních mimoškolní výchovy, 333/1952 Ú.1.

Vyhláška MŠK č. 84/65 sb. o učebních oborech a finančním a hmotném zabezpečení učňů.

Vyhláška MŠMT 64/1992 sb. o domovech mládeže.

Vyhláška MŠMT ČSR č. 59/1989 Sb. o domovech mládeže spravovaných KNV.

Zákon 241/1948 Sb. Zákon o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky (zákon o pětiletém plánu).

Zákon 95/1948 O základní úpravě jednotného školství.

Zákon č. 272/1996 Sb., kterým se provádějí některá opatření v soustavě ústředních orgánů státní správy České republiky a kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících.

Zákon České národní rady o státní správě a samosprávě ve školství č. 564/1990 Sb.

Zpráva o úrovni výchovně vzdělávací práce a jejího řízení vy vybraných domovech mládeže 11 786/76.

Internetové zdroje

BEER, L., Dílo domovin mládeže, [online], poslední aktualizace 18. 12. 2014, [cit.2015-02-19]. Dostupné na WWW: <<http://nassmer.blogspot.cz/2011/02/nedokoncena-pout-kuratoria-xix.html>>.

Českokobratrská evangelická církev tábor, Historie sboru, [online], 2008, [cit. 2015-02-19]. Dostupné na WWW: <<http://ccetabor.webnode.cz/historie-sboru/>>.

HAJNÝ, P., Baťovy školy práce,[online] 2005-2011, poslední aktualizace 16. 12. 2014, [cit. 2015-02-19]. Dostupné na WWW: <<http://batastory.net/cs/milniky/dalsi-pravda-o-zline-tentokrat-o-jeho-skolstvi>>.

Moderní dějiny, Slib výchovného pracovníka z roku 1971, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/slib-vychovneho-pracovnika-z-roku-1971/>>.

Seznam příloh

Č. I. Marie Zábranská, vzpomínky, 14. 9. 2014.

Č. II. Stanislav Melounek, vzpomínky, 2. 1. 2015.

Č. III. Slib pedagogických pracovníků, Moderní dějiny, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/slib-vychovneho-pracovnika-z-roku-1971/>>.

Č. IV. a V., Přihláška do domova mládeže, 1978/79, Archiv Domova mládeže SOŠ a SOU, Jindřichův Hradec.

Č. VI. a VII., Přihláška do domova mládeže, r. 2015, Tiskopis SEVT 49 070 100.

Č. VIII., Osobní spis žáka, Archiv DM SOŠ a SOU, Jindřichův Hradec.

Č. IX. – Omluvný dopis rodičů (povolili svojí dceři návštěvu tzv. Tanečních čajů), Archiv DM SOŠ a SOU, Jindřichův Hradec.

Č. X. – Odpověď vychovatelů na dopis, Archiv DM SOŠ a SOU, Jindřichův Hradec.

Č. XI. – Hodnocení studenta, Archiv DM SOŠ a SOU, Jindřichův Hradec.

Přílohy

Příloha I. – Vzpomínky Marie Zábranské

Do domova mládeže v Prachaticích jsem nastoupila v době svých studií na střední pedagogické škole v roce 1949 a strávila jsem tam tři roky. Byly jsme ubytovány na pokojích po pěti. Pokoje byly vybaveny železnými postelemi, společnou skříní a nočními stolky. Ložní prádlo, peřiny a polštáře jsme si vozily z domova. Pokoje a všechny prostory domova uklízela uklízečka. Studovaly jsme v jídelně. Strava byla dobrá a bylo jí hodně. Pro celý internát vařila jedna kuchařka. V domově bydlelo okolo osmdesáti studentek, se kterými pracovaly čtyři vychovatelky. Budíček byl v 6.30 hod., snídaně, odchod do školy, návrat na oběd, v domově jsme musely být do 18 hod., potom následovala večeře. Jedenkrát týdně byla vycházka (do 22.00 hod.). Domů jsem jezdila jedenkrát za měsíc, a to v sobotu odpoledne, zpět do domova v neděli večer. Společné návštěvy kulturních akcí byly pod dozorem vychovatelů a byly dobrovolně povinné. Během celého pobytu v domově jsem povinně pracovala v „kulturní úderce“. Byla to skupina asi patnácti žákyň, které se věnovaly recitaci angažované poesie, přednesu budovatelských písní, pásem atd. Také jsme se musely účastnit brigád ve sklizni sena, sázení stromků, sběru brambor. O prázdninách se po dobu jednoho měsíce každá z nás musela zúčastnit povinné pracovní brigády. Poněkud vadilo to "povinné", ale práce jako taková nám nevadila. V lidech bylo po válce plno nadšení z vidiny vybudování nového prosperujícího státu, mladí muži, ale i například někteří umělci dobrovolně budovali přehradu nebo pracovali v dolech. Za klad pobytu v internátu považuji vznik mnoha přátelství, která ještě léta přetrvávala, i poznání semknutosti, kterou jsme se bránily poměrně tvrdému řádu. Za zápor potom považuji právě tento řád, nesvobodu, protože pocit osobní svobody je u dospívajících dívek nesmírně důležitý.

(vzpomínala paní Marie Zábranská, dlouholetá ředitelka několika mateřských škol v Českých Budějovicích, pracovala 38 let ve školství, dnes důchodkyně)

Příloha II. – Vzpomínky Stanislava Melounka

Po maturitě na gymnasiu jsem nastoupil do SPGŠ v Prachaticích, na dvouleté nástavbové studium, obor: Student – abiturient vychovatelství. Protože chlapci byli tehdy v této škole výjimkou, škola mě nejdříve ubytovala společně s děvčaty ze třídy do zrušené dřevěné turistické ubytovny. Děvčata bydlela po osmi na dvou pokojích, na každém z nich byla velká skříň a stůl, sociální zařízení bylo společné na chodbě. Já byl ubytován první měsíc ve skladu prádla, kde jsem spal na matracích, kam jsem lezl po žebříčku. Potom se uvolnilo místo v domově mládeže lesnického učiliště, kde jsem bydlel se třemi studenty z místního gymnasia.

Žili jsme si vcelku pohodový život, vychovatelé si nás jako starších nevšímali. U ostatních ubytovaných tomu bylo jinak. Ve dvou budovách bývalých lázní bylo ubytováno cca 70 učňů – oboru lesní dělník prvního a druhého ročníku, kteří však měli „vojnu jako řemen“. Ráno vstávali po páté hodině, večerka byla v devět hodin. Kontroly úklidu byly přísné, prádlo muselo být srovnáno podle velikosti do komínků, pokoj musel být vzorně uklizen. Ráno tito patnácti až sedmnáctiletí chlapci odjížděli v zimě i v létě do lesa, kde odvětovali poražené stromy, učili se řezat motorovou pilou, sbírat semena z vrcholů vysokých smrků, kam šplhali pomocí drapáků upevněných na nohou a opasku upnutého přes kmen (nevzpomínám si, že by se někomu z těchto chlapců v doznívající pubertě stal někdy nějaký závažný úraz). Po návratu do domova byl oběd, po něm probíhala teoretická výuka. Večer bylo povinné sledování televizních novin. Vycházky byly jednou týdně do osmi hodin. Protože to byla internátní škola s celodenní péčí, stalo se někdy učňům bydlícím v Prachaticích, že se při zákazu vycházek nepodívali týden domů. Já jsem jako nejstarší dostal klíč od klubovny s televizorem společně s přísným zákazem ho učňům půjčovat, takže hokejová utkání jsme sledovali s tím, že se jednotliví učňové střídali u okna nad vchodem vždy po čtvrt hodině a hlídali, zda nejde vedoucí vychovatel, který bydlel ve vedlejší budově. Učňové byli po práci a výuce unaveni tak, že ani příliš nezlobili, ale věřím, že když po vyučení nastoupili do lesa, uměli vše potřebné.

Po absolvování dvouletého studia v Prachaticích jsem v roce 1975 nastoupil do Domova mládeže Střední zemědělské technické školy v Jindřichově Hradci jako vychovatel. V té době mi bylo dvacet let a někteří ubytovaní studenti byli jen o rok mladší. Na dvaceti pokojích bydlelo devadesát až sto ubytovaných, na pokojích bylo až šest lůžek s péřáky, dvě skříně, výjimečně stůl se židlí. Studovalo se, kde se dalo, na

chodbě, na klubovně, v jídelně. Studenti se špatným prospěchem studovali vždy na velké klubovně pod částečným dozorem. Do domova docházeli ve svém volnu a zadarmo učitelé klíčových předmětů na doučování. Každý den začínal na školním dvoře v 6.20 hod. rozcvíčkou až do mínus pěti stupňů (rozcvíčky jsem zrušil v roce 1986, kdy jsem se stal vedoucím vychovatelem), následovala snídaně a bodování úklidu, za tři ztracené body v týdnu se odebíraly vycházky. Strava i ubytování bylo levné, vařilo se dobře. V prvních letech pracovali tři vychovatelé, později se stavy měnily. Měli jsme dvakrát týdně k dispozici tělocvičnu školy, o kterou byl velký zájem, hrála se odbíjená, košíková a zejména malá kopaná. V případě, že někdo ve škole propadal, měl tělocvičnu zakázanou – kupodivu to opravdu bylo motivující. Každý týden měli vychovatelé schůzku se svým oddělením, kde bylo prvních deset minut povinně věnováno politickým událostem minulého týdne, obvykle formou referátů, na kterých se vystřídali všichni studenti – tyto desetiminutovky byly nudné a všelijak obcházené. Výchovnou práci doprovázely i občasné existenční obavy o práci, jednou jsem se například při schůzce zmínil, že považuji za znevažující vyvěšování vlaječek i na záchodech a tištění emblému vítězného února na ponožky či trenýrky, a za dva dny jsem byl pozván k soudruhu řediteli. Prý si stěžoval jeden z rodičů, který pracoval na KNV, jeho syn nelenil a informoval ho z telefonní budky. Takových, z dnešního pohledu komických situací, ze kterých však občas běhal mráz po zádech, svědčících o omezenosti nadřizených bylo mnoho. Například z úst předsedy MNV při školení zaznělo: „Nechť si soudruh Reagan a soudruzi z jeho administrativy nemyslí, že porazí socialismus“, z úst našeho tehdejšího soudruha ředitele vypadlo napomenutí poté, co jsem oslovil svou nadřizenou titulem paní: „ Pány jsme vyhnali v čtyřicátém osmém, teď jsme všichni soudruzi!“, soudruh ideologický okresní tajemník se na mě zase při oslavě kulatých narozenin tehdejšího soudruha ředitele obořil poté, co, jsem mu podal hnědou láhev piva, slovy: " Vy nevíte, že já piji jen pivo s rybičkou?"(údajně zelené lahve značené ve skle rybičkou byly kvalitnější). A takovýchto příkladů bych mohl uvést celou řadu. Platilo to bohužel i o inspektorech, na které jsme právě štěstí neměli. Jeden z nich, bývalý ředitel budějovické školy, si při kontrole úklidu nasadil bílou látkovou rukavičku a vítězoslavně na ní ukazoval trochu prachu, který byl pod lůžkem, další bývalý bezpečnostní referent chtěl stavět zábradlí prostředkem historického schodiště, protože prý nevyhovuje bezpečnostním předpisům, ačkoliv po straně byla madla. Tento inspektor nařídil sundat na jednom pokoji plakát tehdejšího zlatého slavíka Petera Nagyho se slovy: “Co je to za buržoustka? Ihned sundat!“, ovšem

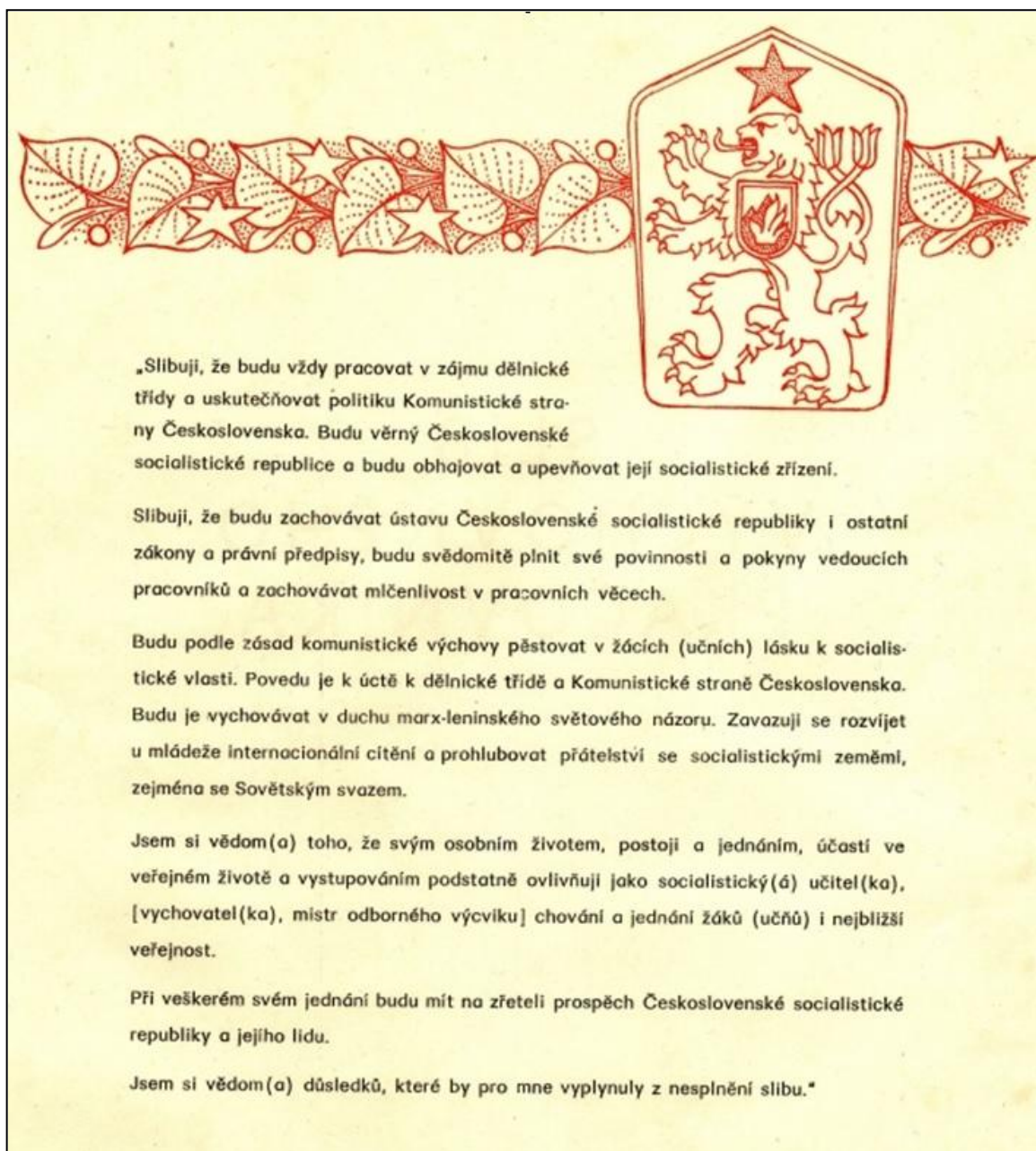
závěrečnou zprávu mu musel diktovat do pera tehdejší soudruh ředitel, protože nebyl schopen stvořit srozumitelné souvětí.

Vychovatelé se museli jedenkrát za čtrnáct dní až měsíc zúčastňovat ideově politického vzdělávání s ostatními pedagogy školy, kde se účast přísně evidovala (v případě malého počtu účastí hrozilo zaražení platového postupu) a kdy podle pořadníku formou nudných referátů ze zadaných podkladů vzdělával jeden pedagog postupně všechny ostatní. Na „kobereček“ se kvůli mně dostal i ředitel školy, protože jsem měl úkol vyzdobit budovu domova mládeže na 1. máj, vytvořil jsem krátký nápis z velkých písmen „SVĚTU MÍR“, který jsme připevnili na budovu netuše, že dlouhé heslo obsahující citát ze sjezdu KSČ, které se mělo vyvěsit, bylo předepsané městským výborem strany. Ostatně výzdoba budovy při výročích byla vždy krkolomnou záležitostí, kdy hrozil úraz. Studenti se museli také účastnit slavnostních shromáždění, kdy byl poměrně hodnotný program předem znehodnocen projevy jednotlivých funkcionářů, které byly nudné, nic neříkající a plné fráží. Obvykle jsme ubytovaným ztracený čas vraceli formou mimořádných vycházek, které uvítali. Osobní volno měli každý den do sedmnácti hodin, jedenkrát týdně potom podle věku vycházky. Navíc se chodilo společně do kina, divadla či do tanečních. Kino se také jedenkrát týdně promítalo podle nabídky a výběru studentů na klubovně. Pokud se dělala diskotéka, musela být spojená s vlastní tvorbou studentů. Další volnočasové aktivity v domově byly např. volba Miss internátu, soutěž o nejkrásnější mužské nohy, soutěž Pět ran do klobouku, atd. Studenti se povinně účastnili podle oddělení soutěže družstev „O zemi, kde zítra již znamená včera“, vítěz postupoval do okresního kola. V DM se hráli turnaje podle pokojů v malé kopané, šachu, stolním tenisu, dámě, piškvorkách. DM byl po několik let účastníkem první ligy v korespondenčním šachu. Hrála se utkání v kopané na velkém hřišti proti vojákům, advokátům, jiným školám. Každý rok se jezdilo na prodloužený víkend (organizovali vychovatelé), obvykle v květnu, na výlety po Československu, občas do NDR. Ve spolupráci se školním SSM se organizovaly zájezdy na pohárová utkání Sparty Praha, Dukly, či na hokej do Českých Budějovic, kdy autobus platilo SSM či SRPŠ. Protože jsme byli DM zemědělské školy, museli studenti ubytovaní v domově dobrovolně povinně sbírat někdy za peníze, jindy za svačinu či zdarma několikrát do roka kamen, brambory, slámu za pedagogického dozoru vychovatelů. Naprosto dobrovolně se potom pod hlavičkou SSM účastnili výsadby stromků okolo potoků J. Hradce a různých brigád při stavbě stadionu či svazácké klubovny ve městě. Tuto dobrovolnost si vysvětlují jednak tím, že většina

ubytovaných pocházela z vesnice, kde byli navyklí pomáhat doma, zaměřením školy, přísným řádem, který neposkytoval dostatek volna, ale i duchem doby. Zemědělská škola měla v okolí Jindřichova Hradce svůj revír, ředitel byl vášnivý myslivec, tak naši žáci starší sedmnácti let jezdili na příkaz vedení školy samostatně traktorem a naváželi krmení do krmelců. Občas zapadli do sněhu a na domově jsme měli strach, zda se jim něco nestalo. Za jeden z největších nesmyslů tehdejší doby považuji výchovu k ateismu i vzhledem k tomu, že Dačicko a Slavonicko, odkud naši studenti byli, jsou oblasti s velkým množstvím věřících. Velký důraz se kladl na obměnu velké nástěny podle výročí, v domově byla zbudována ve spolupráci s muzeem Síň zemědělských tradic a Síň družby s Krasnodarskou zemědělskou školou, kam i vychovatelé, když na ně došlo, jezdili jako dozor se skupinou nejlepších studentů na „bratrskou“ návštěvu a obráceně. Vychovatelé se museli zapojovat do činnosti školy, v létě o prázdninách vykonávali dozor na Letních aktivitách mládeže, což byly opět dobrovolně povinné čtrnáctidenní prázdninové placené brigády při sběru jahod, rybízu, slámy atd. I zde jsem narazil na hloupost nadřizených. Když jsme ve velkém vedru skládali slámu a neměli co pít, přijel na inspekci soudruh ředitel se soudružkou inspektorkou a na mé radostné zvolání, že máme žízeň a že nám zajistí pití, mi bylo sděleno: „Žízeň – nežízeň, ale jak nám vysvětlíte křížek na krku této studentky?“ Obdobně jako vychovatelé vypomáhali škole, škola pomáhala internátu. Dva kolegové vedli po několik let chovatelský kroužek, kdy si studenti svépomocí vyrobili klece, ve kterých jsme chovali dravé ptáky a vedle toho měli i terária s hroznýši, akvária, atd., kroužek bohužel skončil díky nedostatku financí. Zájmové kroužky jsme dost často vedli mimo pracovní dobu, a to i pedagogové ze školy. Jeden čas jsme měli nařizeno chodit hospitovat do vyučovacích hodin a se svými závěry seznamovat učitele, což jsme obcházeli jen zápisem do třídní knihy a občas pohovorem v hospůdce. V domově mládeže se postupně vystřídalo i několik učeben školy, jako perličku bych uvedl učebnu psaní na stroji, kde občas zaměstnanci STB prováděli kontrolu psacích strojů. Obvykle vždy, když se mezi lidmi objevily nějaké letáky. Já sám jsem zažil přepadovou inspekci těsně před večerkou, kdy na udání přijel podle mě do té doby rozumný krajský školní inspektor překontrolovat, zda studenti na pokojích neposlouchají Svobodnou Evropu. Studenti v této době neměli internet, měli přísnější řád, ale měli utvořen vztah k práci, který nebyl založený na penězích, spíš na pocitu prospěšnosti a na tradici. Navíc většinu z nich v té době spojoval tichý odpor k vládnoucímu režimu.

Po listopadu 1989 se postupně domovní řád uvolnil, svobodě jsme se museli učit my i studenti. Ne se vším, co se dnes děje, mohu souhlasit, modlu postavení a protekcionismu vystřídala modla peněz, našim politikům se podařilo národ rozdělit na černé a bílé, levici a pravici, část „elity“ nabyla majetek ne vždy poctivým způsobem a chová se stejně jako „elita“ doby komunistické, pedagogika ani medicína nejsou již posláním, ale jen povoláním, ale zmizel pocit (zejména mezi pedagogy) stále přítomného strachu, ať již z toho, jaké nesmysly nás budou nutit učit děti, tak z existenčních potíží, za to, že člověk řekl, co neměl. Svoboda člověka totiž nespočívá v tom, že si budu dělat, co chci, ale v Masarykově: „Nebát se a nekrást!“

(Vzpomínal pan Stanislav Melounek, Vychovatel Domova mládeže SZTŠ, SZeŠ, SOŠ, SOŠ a SOU, (vše současný domov mládeže při SOŠ a SOU), od roku 1986 do současnosti vedoucí vychovatel)

⁸⁹ Slib pedagogických pracovníků, [online], 2008, [cit. 2015-03-19]. Dostupné na WWW: <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/slib-vychovneho-pracovnika-z-roku-1971/>>.

- 3.
- Denní program vychovatele spočívá v těchto úkolech:
1. Kontrola buřičku.
 2. Ranní tělocvičná čtvrt hodinka.
 3. Převzetí hlášení samosprávy chovanců, pokud se týče zárevotního stavu a nutných dních výchovných opatření.
 4. Dohled na ranní osobní hygienu chovanců.
 5. Prohlídka a zhodnocení úklidu do ubikací.
 6. Účast na ranní poradě výchovatelského sboru.
 7. Snídaně s chovanci.
 8. Administrativní práce při agendě ředitele domova.
 9. Oběd s chovanci a dohled na správné stolování.
 10. Dohled na odpolední přípravu chovanců do školy.
 11. Společná večere s chovanci.
 12. Aktivní účast na plánovaných večerních kampaních domova /zájmové kroužky, debatní večírky, politická výchova, sebevýchova, společenská výchova, úzký film a pod./.
 13. Dohled na noční klid.

⁹⁰ Směrnice pro stavební a zařizovací program Domovů mladých 1947, příloha k A-28.587/47-IV/5.

Příloha V. – Vzor přihlášky, rok 1978/79, přední část

04 31

Pište čitelně!

PŘIHLÁŠKA DO DOMOVA MLÁDEŽE

Zádám o přijetí do domova mládeže na školní rok 1978/1979. Budu-li do domova mládeže přijat(a), slibuji, že budu svědomitě plnit ustanovení domácího řádu, že se svým chováním a jednáním přičiním o dobrou pověst a čest domova mládeže a že se vynasnažím, abych v učení dosáhl(a) co nejlepších výsledků.

[Redacted Signature]

Podpis žadatele

Jméno a příjmení žáka (učně):		
Data narození:	Místo: <u>Č. Budějovice</u> Okres: <u>Č. Bud.</u>	Kraj: <u>Jihočeský</u>
Bydliště:	PSC: <u>340 01</u> Okres: <u>Č. Bud.</u>	Kraj: <u>Jihočeský</u>
Evid. číslo obč. průkazu:	Vydal:	dne:
Název a adresa školy, odkud žák (učeň) přichází:		Ročník: <u>devátý</u>
Název a adresa školy, kterou žák (učeň) bude navštěvovat:	<u>SZTS Jáchymova 478-III. Jindr. Hrad</u>	Ročník: <u>první</u>
Byl(a) jsi členem PO SSM: <u>ano</u>	Funkce: _____	
Člen SSM: <u>ano</u> — ne, odkdy:		
Člen tělovýchovné jednoty: <u>ano</u> — ne, odkdy: <u>od roku 1969</u>	Název: <u>TJ SOKOL</u>	
Které sporty pěstuješ? <u>basketbal, volejbal, badminton, tenis</u>		
Ve kterých zájmových kroužcích jsi pracoval(a)? <u>paralymp. kurs - mimická, písmo</u>		
Hraješ na hudební nástroj? <u>Ano</u> — ne, na který?	Jak dlouho?	
Jsi členem organizace: _____		
Zvláštní znalosti, dovednosti a záliby: _____		
Jaké nemoci jsi prodělal(a): <u>dětské</u>		
Léčíš si nějakou nemoc? _____		

SEVT — 23 654 4
SG 32 / 3239898

⁹¹ Archiv DM SOŠ a SOU, Jindřichův Hradec.

Příloha VI. – Vzor přihlášky, rok 1978/79, zadní část

Sourozenci:

Jméno:	Narození:	Bydliště:	Kde pracují — studují?

Rodiče:	Otec:	Matka:
Jméno		
Datum narození		
Původní povolání		
Nynější povolání a funkce		
Adresa zaměstnavatele		
Čistý měsíční příjem		
Budovatelské zásluhy (vznamenání — dlouholeté brigády)		členka BSP
Členství v politických a masových organizacích	ROH, SČSP, ČVTS, SOKOL	ROH, SČSP

Nežije-li otec — matka s rodinou, uveďte odkdy a jejich adresu: *8*

Nebydlí-li žák s rodiči, jméno odpovědného zástupce a jeho adresa: *8*

Jméno a příjmení:	Data narození:
Příbuzenský vztah:	
Bydliště:	
Povolání:	Adresa zaměstnavatele:

Místo pro zprávu rodičů o zvláštních okolnostech, významných pro další výchovu žáka (užně) — (přetřelé nemoci a jejich případné následky, zájmy, sklony apod.)

92

⁹² Archiv DM SOŠ a SOU, Jindřichův Hradec.

Příloha VII. – Vzor přihlášky, rok 2015, přední část

Uvedené údaje podléhají ochraně zejména podle zákona č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 365/2000 Sb. o informačních systémech veřejné správy a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Uvedené údaje podléhají ochraně zejména podle zákona č. 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů.

PŘIHLÁŠKA do domova mládeže

Adresa domova mládeže (razítko):

Žádám o přijetí do domova mládeže na školní rok /

Příjmení:	Státní občanství:
Jméno:	

Datum narození:		Místo:	
Číslo občanského průkazu ¹⁾ :			
Kód zdravotní pojišťovny			

Adresa trvalého bydliště:	ulice, číslo domu:
	místo, (obec):
	PSC, pošta:

Škola, kterou bude žák(yně) navštěvovat:	
název:	
adresa:	
obor:	ročník:

Adresa, na kterou Vám můžeme zasílat zprávy:	
telefon:	e-mail:

Údaje domova mládeže:

¹⁾ u cizinců číslo pasu

VYPLŇTE HŮLKOVÝM PÍSMEM NEBO PSACÍM STROJEM

SEVT 49 070 100
II/13
166/2013

49070100

Příloha VIII. – Vzor přihlášky, rok 2015, zadní část

Otec:	
Příjmení a jméno:	
trvalé bydliště:	
adresa zaměstnavatele*):	kontaktní telefon:

Matka:	
Příjmení a jméno:	
trvalé bydliště:	
adresa zaměstnavatele*):	kontaktní telefon:

Jiný zákonný zástupce:	
trvalé bydliště:	
adresa zaměstnavatele*):	kontaktní telefon:

Informace pro vychovatele:

Nemoci, způsob léčby, pravidelné užívání léků, jiná závažná sdělení

Zájmová činnost

Měsíční poplatek za ubytování pro školní rok činí Kč

Částka za celodenní stravování pro příští školní rok Kč

Vzhledem ke způsobům financování, si ředitelství domova mládeže vyhrazuje právo uvedené ceny ve zdůvodněných případech upravit i v průběhu školního roku. (Vyhl. č. 108/2005 Sb., o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních, vyhl. č. 107/2005 Sb., o školním stravování, ve znění pozdějších předpisů).

Prohlašuji, že všechny uvedené údaje jsou pravdivé a že jsem nezamířel(a) závažné skutečnosti.	
V	Podpis uchazeče:
Datum:	Podpis zákonného zástupce:

*): nepovinný údaj

94

⁹⁴ Archiv DM SOŠ a SOU, Jindřichův Hradec.

Příloha IX. – Omluvný dopis rodičů (povolili svojí dceři návštěvu tzv. Tanečních čajů)

13. 11. 1977

Vážená soudružko,

na odpověď k Vašemu dopisu bych chtěla
nazvat ještě, že jsem svojí dceři skutečně povolila
návštěvu tanečních čajů, které jsou pro mládež
od 16 let. Probař a učitelé fyzické výchovy ani do
kino ani na jiné zábavy. Kamarádky má na internátě,
proto jsem jí to povolila (jednalo se 2x od úterý - pátek).
Nevěřila jsem tomu, že ji to přece jen a se musel být
v internátě do 21,30 hod. Děkuji Vám za upozornění
a doufám, že nadále bude měřit v pořádku.

95

Příloha X. – Odpověď vychovatelů na předchozí dopis

J. Hradec, 14.11.19

Vážená soudružko,

obdržela jsem Váš dopis a na vysvětlení
mého rozhodnutí Vám posílám opis domácí-
ho řádu DM a prosím, abyste mi jej po
přečtení po Vaší dceři vrátila. Vycházek
studentů DM se týká str. 5.

Domácí řád je závazný nejen pro studenty,
ale i pro vedení DM. Mimoto máme informace,
že t.zv. "čaje" je taneční zábava na velmi
špatné společenské úrovni, účastní se jí hodně
vojáček a mladíků nedobré pověsti.

Z toho důvodu myslím, že není vhodné, aby
naše studentky se podobných zábav zúčastňo-
valy.

Trváte-li na tom, aby Vaše dcera přece jen
na "čaje" chodila, upozorňuji Vás, že za ni
poneseme odpovědnost až po 21,30. hod., do
té doby budete za ni jako rodiče zodpoví-
dat sami.

96

⁹⁵ Archiv DM SOŠ a SOU, Jindřichův Hradec.

⁹⁶ Tamtéž.

10. 1. 1979.

- celkem klidný, manuální práce se vaději vyhně. Na vyučování se připravuje, při větším úsilí by jistě dosáhl lepších výsledků. Snzeť pro kolektiv, družný, v jeho povaze nejtu žádné negativní rysy. Chování bez závad, ustah k vyř. pracov. níkům v DM dobré. Druhé pol. prospěchově stejné, koncem šk. roku v chování se projevují sklony k předvádění se a to šaškárny ne egocentrismus. Domluva nepomohla, proto je nutno si tohoto nevšímat, nezdůrazňovat a věřím že samo zmizí. Jinak chování celkem slušné bez hrubostí.

Školní rok 1979-80

Prospěch nadále stejný a zde možno mluvit o pohodlnosti až lenosti. Není využita ani z části studijní doba - prostě flink a projít s minimální námahou a jediné se snažit nepropadnout. Jsem zde na rozpacích, jestli již začíná převažovat rozum nad blbostí. Šaškárny zmizely, ale na domluvu nedá, převládá apatie. Nijak se neangažuje, manuální práce raděj ne, v chování se neobjevují hrubosti.

Školní rok 1980 - 81

V 1. pol. prospěch nadále špatný a to celkový průměr 3,23. Ve studiu není snaha o lepší hodnocení a sám přiznává, že při větší snaze z jeho strany by se prospěch mohl zlepšit. Mám dojem, že se zde jedná o takřka vyhraněný typ flegmatika.

Abstrakt

JAHODA, M. *Domovy mládeže minulosti a současnosti, vývoj výchovných přístupů v domovech mládeže*. České Budějovice 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. Richard Macků.

Práce se zaměřuje na vývoj domovů mládeže ve sledu historických událostí. Zmiňuje předchůdce domovů – středověké univerzity, útulky pro školní mládež, domovy mladých jako součást Baťových škol práce, domovy mládeže v předválečném Československu, ve válečném i poválečném období, za komunismu a v současnosti. Objasňuje, proč domovy vznikly, jaké události tomu předcházely, jaké události vznik domovů provázely, jaký vliv na funkci domovů měl režim, ve kterém fungovaly.

Klíčová slova: útulky pro školní mládež, domovy mladých, domovy mládeže, vychovatel, výchova, historie, volný čas, legislativa, žák.

Abstract

Halls of residence of the past and the present, the development of educational approaches in halls of residence.

Key words: shelters for students, halls of residence, educator, education, history, leisure time, legislation, student.

The thesis focuses on the development of halls of residence in the context of historical events. It also mentions the predecessors of halls of residence – medieval universities, shelters for students, halls of residence as a part of Baťa's school of work, halls of residence in the pre-war Czechoslovakia, during the war and the post-war period, during the Communist era and in the present day. The thesis clarifies why were the halls of residence established, the events that preceded their establishment and how the halls were influenced by the regimes in which they functioned.